

K HISTORII ČESKÉHO SOKOLA V USA (1865–1914)

Jiří Jožák

Po pádu Bachova absolutismu, v rámci obnovující se české národní a občanské aktivity, vznikl Sokol – první česká tělovýchovná organizace na území Rakousko-Uherska. Rozhodující měrou se o to zasloužili dr. Miroslav Tyrš a Jindřich Fügner. Oba v tělovýchově pěstované podle antického vzoru nejzřejměji viděli nejen významný prostředek k fyzickému a duševnímu zotavení českého národa, ale i možnost získat pro národně emancipační hnutí jeho široké vrstvy. Přímou se přitom podíleli na založení první sokolské jednoty – Sokola pražského – 16.2.1862¹. A tento podnět se zanedlouho setkával se stále příznivějším ohlasem – doma i v zahraničí. Již po slovinské Lublani (1863) našla sokolská myšlenka své stoupence také ve Spojených státech amerických. . .

Počátky českého Sokola

Na americký kontinent směřovala většina Čechů, kteří opouštěli ve druhé polovině 19. a počátkem 20. století Rakousko-Uhersko. Pro novou vlast se tito lidé všech vrstev a nejrozumnějších profesí rozhodovali převážně z hospodářských a politických příčin, v řadě případů je sem zavedla také vidina rychlého zbohatnutí či různé osobní důvody. Odcházeli v několika vlnách. Do USA začali Češi masově přicházet už bezprostředně po revolučním roce 1848.

První přistěhovalci se zpočátku usazovali na Východě, především v New Yorku, kam většinou cílily lodě s emigranty. Další se postupně ubírali dále – hlavně do zemědělských států (Texas, Wisconsin, Iowa, Nebraska) a do budoucích velkoměst St. Louis, Chicaga a Clevelandu. Jejich jediným doporučením do „Nového světa“ byla obvykle adresa přítele, příbuzného či rodáka. Cizí prostředí a neznalost angličtiny je nutila tíhnout k nim. Někdy se rozhodli usadit poblíž Němců i Poláků, s nimiž se také mohli domluvit. Tak v zásadě vznikaly a formovaly se české kolonie. Kolem roku 1860 bydlela většina příchozích ještě mimo velká města, ve farmářských oblastech Texasu a Středního západu. V 70. letech se situace změnila. Nejvíce Čechů již žilo v Chicagu (20 000), Clevelandu (18 000), New Yorku (15 000) a St. Louis (10 000). A na prahu 20. století – v roce 1910 – se v těchto městech počet našich přistěhovalců ještě výrazně zvýšil – v Chicagu na 110 000, New Yorku na 40 988, Clevelandu na 39 296 a St. Louis 10 282 obyvatel českého původu.² Krajanskou Ameriku přitom tvořilo 539 392 Čechů³ první a druhé generace.⁴

Jejich první kroky na americké půdě přitom ale většinou nebyly lehké. Mnohé zaskočil tlak neznámého prostředí. Tvrdé životní a pracovní podmínky jim často kontrastovaly s přemírou nadějí, jež si před příjezdem vyvozovali už

z pouhého slova Amerika. Vystěhovalci, obvykle v nejproduktivnějším věku, však brzy pochopili, že si musejí pomoci především sami.

Ačkoliv byli spolu s přistěhovalci z ostatních zemí vystaveni „přetavování“ v jednotném „americkém kotli“, uchovávali si příslušníci první a často i druhé generace dvojí etnické povědomí. Téměř všichni se zanedlouho s hrdostí považovali za Američany. Nedokázali, nemohli a nechtěli však zapomenout ani na svůj původ. Nezůstávali přitom lhostejní k tomu, co se právě odehrávalo v jejich domovině.

Čeští krajané proto zakládali ve městech a místech, kde se hlavně soustřeďovali, nejdříve bratrské podpůrné spolky. Jejich prvořadý význam spočíval v sociální oblasti, v tzv. bratrském pojištění svých členů v případě nemoci, úrazu nebo úmrtí. Bylo tomu tak proto, že v USA až do roku 1911 neexistovaly zákony, nutící podnikatele povinně uhradit škodu za úraz způsobený nevhodnými zdravotními nebo pracovními podmínkami. Podle těchto vzorů postupně vznikaly i sesterské spolky, a to nejen jako odnož stejnojmenné organizace mužů, ale i samostatně. Téměř všechny, nazývajíc se zpravidla v duchu tradice roku 1848 Slovanská lípa, Slovan či Česko-Slovanské podporující společnosti, působily pouze v určitém regionu. Udržovaly si v zásadě výběrový charakter – přihlíželo se ponejvíce k profesi a náboženské víře členů.

Jejich činnost se však záhy mnohostranně rozvíjela. Využívaly toho, že se Češi mohli v Americe na rozdíl od „staré vlasti“ v podstatně větší míře seberealizovat – svobodně zakládat spolky, scházet se na schůzích, na přednáškách, číst noviny, vyznávat svou víru a světový názor. Národní a kulturní život amerických Čechů se tak brzy projevoval hlavně pořádáním ochotnických divadelních představení, hudebních a pěveckých koncertů, besed, plesů, poučných přednášek, výletů a slavností.

Téměř od počátku v něm čestné místo zaujímal rovněž tělovýchova, vycházející především z principů a později také z tradic sokolského hnutí v Čechách. Krajanů se velmi dotýkal často přezíravý postoj „anglosaského živlu“. „To posilovalo touhu rozeným Američanům se vyrovnati, pochlubiti se dary ducha i kultury vlastní a žiti kulturou vlastní. Nebylo pak vhodnějšího prostředku nad Tyršovo sokolství a jeho duševní i tělesnou kulturu“⁵, vnímal jeho brzký nástup za Atlantikem Vojta Beneš, bratr druhého prezidenta ČSR a znalec tehdejšího českoamerického prostředí.

Hlasy z Prahy „o potřebě harmonického rozvoje ducha i těla člověka“ z roku 1862 přicházeli na americkou půdu v čase, kdy české etnikum začalo hledat místo v americké společnosti. V tomto společenství se přitom zřetelně formovaly tři skupiny českého kulturního a národního života – svobodomyšlný (bez vyznání), katolický a evangelický. Některým našim usedlíkům, poznamenaným americkou válkou Severu proti Jihu a vyznávajícím do určité míry ideje roku 1848 – tzv. osmačtyřicátníkům, nezněly tyto hlasy vzdáleně. Přijímali je lidé –

povětšinou příslušníci inteligence a střední vrstvy – kteří nepochybně chtěli touto cestou Čechoameričany vymanit z víru nepřilíš smířitelných a na sebe narážejících politických a náboženských proudů. Sami ovšem představovali osoby rozdílných charakterů a schopností. A k nim se postupně přidávali další krajané idealistických úmyslů i různě motivovaných tužeb po veřejném a společenském uplatnění. Český Sokol v Americe tedy vznikl za obdobných okolností jako první českoamerické spolky. Stalo se tak jen o tři roky později než byl založen Sokol pražský.

První český spolek v USA vůbec Česko-Slovanská jednota – mezi jehož zakladatele na přelomu let 1849–1850 patřil i Vojta Náprstek, se ustavil v New Yorku⁶. S výraznější odezvou se ale setkala až nejstarší svépomocná organizace Česko-Slovanská podpůrná společnost, založená 4. 3. 1854 v St. Louis, Missouri.⁷ Pro iniciativní usedlíky představovala nejdříve příklad vhodný k následování, posléze i jistou autoritu.

V této době totiž bylo město významným střediskem českých přistěhovalců – v roce 1855 zde byl postaven i první český katolický kostel na americké půdě, zasvěcený Janu Nepomuckému, o čtyři roky později vznikla v této Bráně západu Slovanská lípa⁸ a odehrála se první česká ochotnická divadelní představení v Americe; v roce 1860 tady začal vycházet týdeník Národní noviny, druhý český list v USA. Češi sem směřovali především proto, že St. Louis byl v 50. letech 19. století přestupní stanicí pro podnikavce, hledající na západ od Mississipi-Missouri zejména novou půdu. Navázání přímého železničního spojení mezi Chicagem a Východem v roce 1852 však snížilo význam vodní dopravy a značně poznamenalo další vývoj v této oblasti. V soupeření o postavení metropole Středozápadu se postupně prosadilo Chicago, k jehož budování a rozkvětu přispívalo stále více Čechoameričanů.

Češi ze St. Louis se dokázali ještě určitý čas udržet v popředí České Ameriky v prestižní konkurenci rychleji se rozvíjejících krajanských center Chicaga, New Yorku a Clevelandu zčásti i zásluhou zcela nové iniciativy. Po výzvě k organizování svépomoci totiž vznikl již 14. 2. 1865 v místní České síni „první sokolský sbor český“ v Americe.⁹

Iniciátory tohoto kroku byli „osmačtyřicátník“ Jaroslav Vostrovský, redaktor místního českého týdeníku Pozor (založen 1863) Karel Procházka a Jan Bolemil Erben. Poslední z nich – bývalý teolog, podle dobových svědectví „muž nevšedního nadání a vzdělání“, v letech 1860–1861 redaktor místního týdeníku Národní noviny – se před 65 ustavujícími členy přihlásil k myšlenkám M. Tyrše, J. Fügnera a Jana Amose Komenského. Vyslovil se, jakým způsobem by měla být činnost zakládaného sboru i směřována: „Doma již vnikla myšlenka sokolská svými demokratickými zásadami hluboko do národa a jeho vrstev a u nás musíme následovati chápající z důstatek svobodu země této a požadavek obecné tělesné výchovy. Proto voláme do svých řad každého příznivce národní práce a těšíme

se již na zušlechtění našeho života společenského. . .“ „Nikolivěk jen tak ledabyly zvolena rudá košile Garibaldistů za část kroje českého Sokolstva, řad to zdravého ducha, jenž stírá s čel myslí poddanství, otroctví a nečinnost. . .“¹⁰, zdůraznil ještě řečník.

Předsednictví sboru přijal o dva dny později na zvláštní schůzi Martin Kovanda. Vytvořením stanov byl pověřen výbor ve složení J. Mudroch, J. Vostrovský, J. B. Erben, V. Vojta a K. Procházka. Nebylo to však všechno, čím se tento orgán musel zpočátku zabývat. Jeho členové sami pracovali i na zhotovení tělocvičného náradí apod. Počátkem dubna se sbor při zápisném 50 centů rozšířil až na 100 členů.

Vlastní cvičení bylo možné zahájit již koncem května. Pro muže se staly cvičebními dny pondělí a pátek od 20. do 21. hod., chlapci se scházeli za tímto účelem jednou týdně. S ženami se tedy zřejmě i v souladu s českým vzorem nepočítalo a rovněž děvčata ještě nebyla do žactva zahrnována (Tělocvičný spolek paní a dívek pražských byl založen až 29. 11. 1869). Jako dobrovolní cvičitelé se střídali J. Vostrovský, místní občan Kořínek a J. B. Erben.

Erben navíc vykonával pro členy naučné a vlastenecké přednášky a popularizoval mezi nimi rovněž sokolské písně. Nevíme z jakých vrstev pocházeli jeho posluchači. Pamětníci ani nevyprávějí, jakou skladbu měly cvičební hodiny a kolik členů se jich pravidelně zúčastnilo, jaké sestavy zvládali jednotlivci či družstva a na čem se cvičilo. Je však pravděpodobné, že organizace, která přijala za své pozdrav Na zdar a zásadu Svornost budiž naším heslem, již do roka zanikla.¹¹

V této souvislosti se uvažuje o vnitřních nesvárech – řevnivosti mezi členy, obyčejné lidské závisti vůči J. B. Erbenovi, dokonce i nepříznivém tlaku českých přistěhovalců odjinud. Poměry v zemi a tím i život našich osad v té době však nesporně poznamenala zejména reakce americké společnosti na zavraždění prezidenta Abrahama Lincolna v dubnu 1865. V polovině 70. let se života i aktivit krajanů citelně dotýkaly důsledky ekonomické krize na americkém kontinentě.

Život a problémy sokolských jednot

Impuls ze St. Louis přesto nezapadl. Přispěly k tomu zprávy ze „staré vlasti“ o nástupu sokolského hnutí, umožněném částečně i novým spolkovým a shromažďovacím zákonem z listopadu 1867. Opravdovou posilu ovšem představoval především příjezd nových vystěhovalců – přívrženců či členů Sokola a po roce 1871 také možnost zasílání Tyršova časopisu Sokol. Projevovaly se však i zkušenosti Čechoameričanů z činnosti jinonárodních – amerických, švédských a německých – tělovýchovných spolků na americké půdě. V průběhu následujících více než deseti let tak spontánně přibývaly z podnětů různých organizátorů

či patronů – především podpůrných spolků – v řadě míst nové české sokolské sbory či jednoty.

Druhý sokolský sbor v Americe vznikl v Chicagu, kde se česká obec z ještě nedávných 500 rodin rozrostla koncem 60. let na 10 000 krajanů.¹² Mnoho nových pracovních příležitostí sem přivádělo mezi Čechoameričany i osobnosti s ambicemi, různými plány, s touhou poměřit své cíle i s dosavadním úsilím osadníků v St. Louis i jinde. K takovým činům patřil v roce 1865 podnět ke sjednocení všech českých spolků na americké půdě do Národní jednoty. Tato organizace měla všestranně pomáhat všem českým přistěhovalcům a podporovat jejich národní povědomí. Pokus – v podstatě první tohoto druhu za Atlantikem – se ale přes angažovanost několika předních mimochicagských novinářů nezdařil. Ve městě již ovšem od roku 1862 činně působila Slovanská lípa, při ní také česká škola a ženský spolek Libuše.

A právě na výzvu několika členů Slovanské lípy byla 19. 8. 1866 v její jednací síni založena Tělocvičná jednota Sokol v Chicagu. Přítomných 59 členů zvolilo prvním starostou Františka Nováka. „Sbor Sokol. . . přejímá úlohu ne snadnou, cvičiti tělo i ducha, pěstovati bratrství, lásku k vlasti, vzdělání, ráznost a pružnost těla a obzvláště zachovávat národnost“ charakterizoval její program jeden z organizátorů – divadelní ochotník, muzikant, překladatel z němčiny ale i novinář a po roce 1869 zanícený stoupenec v USA působícího českého filozofa a publicisty Františka Matouše Klácela – Antonín Jurka. Uvědomoval si přitom, „že. . . ačkoliv síly naše posud slabé jsou, vytrvalostí a obětavostí přece dospějeme mety naší a slovanské naše obecenstvo, ujme-li se nás jen upřímným účastenstvím na našich osudech, zajisté dojdeme vytknutého krásného cíle“.¹³

I v tomto – stejně jako ve většině dalších případů – nám dosud přístupná torzovitá svědectví a neúprosně uplynulý čas více než sta let nedovolují zachytit rozmanité aktivity a vnitřní chod jednot. O chicagské lze uvést, že převzala od Sokola pražského jeho kroj (v provedení z hrubého plátna), heslo Tužme se a jeho znak sokola v letu. Jen Jan Rudiš-Jičínský, jeden z prvních historiků českého sokolského hnutí v USA, alespoň připomíná, že cvičení v „trikotech a kratinkých kalhotkách“, v němž visutá hrazda byla hochům „jakoby nade vše“,¹⁴ probíhalo také v budově Slovanské lípy. Je velmi pravděpodobné, že chicagští Sokolové pořádali i společenské zábavy a výlety.

Zatím nelze říci, co vedlo k roztržce mezi sokolským odborem a ustavující Slovanskou lípou. Kronikáři pouze uvádějí, že se osamostatnil, obměňoval a v roce 1868 přijal jméno Česko-americký Sokol v Chicagu. Není bez zajímavosti, že v roce 1877 spolu s tamní Svobodnou obcí podpořil výtěžkem z ochotnického divadelního představení ve výši 106 zlatých dělnický list Budoucnost, vycházející v Čechách.¹⁵

O rok později – 13. 10. 1867 – pronikla sokolská myšlenka na americký Východ – do New Yorku. Tímto přístavním městem čeští přistěhovalci zpočátku

pouze procházeli, usazovali se v něm jen velice zruční řemeslníci nebo lidé schopní okamžitého samostatného podnikání (obchod, pohostinství). Zatímco zde v roce 1854 žilo asi 40 českých rodin¹⁶, v 60. letech zaznamenala první česká osada v Manhattanu, stejně jako celé toto centrum, již zřetelný rozmach. Po roce 1861 se to projevilo i založením Slovanské lípy, Českoslovanského nemocné podporujícího spolku, Dramatického spolku, české školy, Vzdělávacího spolku Včela a pěveckého spolku Hlahol. Z iniciativy členů Včely po nich následoval ještě první sokolský sbor, který za předsednictví Bedř. Goernera přijal název Tělocvičná jednota Sokol.

Už počátkem prosince 1867 však sokolská jednota splynula se Slovanskou lípou a Hlaholem v Jednotu slovanských spolků. Toto společenství jí zřejmě asi neprospělo. V podstatě totiž ochromilo její činnost a projevilo se i citelným úbytkem členů. Vedle poškození řady Čechů v průběhu hospodářské krize v roce 1873 to způsobily především finančně i jinak náročné pokusy o vydávání novin – New Yorského dělníka a New Yorských listů – pro tamní krajany. Angažovali se v nich i redaktor Jan Reindl a sazeč J. V. Matějka, který se ale jinak se sokolskou myšlenkou plně ztotožňoval.¹⁷

V důsledku vnitřní krize se posledních 50 členů v dubnu 1877 znovu osamostatnilo a jednota ve snaze rozšířit své řady zavedla také podporu v případě nemoci. Tento postup se osvědčil. Zanedlouho se rozrostla a v průběhu příštích dvaceti let i na patřičné výši vybavila (díky všestrannému úsilí členů získala moderní tělocvičnu, vlastní zasedací síň a divadlo).¹⁸

V pozadí založení sokolského sboru v dalším budoucím velkém krajanském centru Clevelandu stál národní spolek Perun, jenž si předsevzal „starati se všemožně o povznesení dobrého jména českého v Americe, pořádati přednášky, pěstovati divadlo, zpěv a tělocvik“. ¹⁹ Sdružoval asi 50 vlastenecky smýšlejících mladých mužů ve věku 17–25 let, z nichž někteří 10. 9. 1870 prosadili založení Tělocvičné jednoty Sokol Perun. Zpočátku se cvičilo pod vedením německého turnerského cvičitele dvakrát týdně na hrazdě, bradlech a kruzích. Brzy jej však vystřídal Boleslav Trojan, který měl velké zkušenosti ze sokolského hnutí v Čechách, a proto se stal i prvním náčelníkem jednoty. Pod jeho vedením se samozřejmě upravovala cvičení a byl přijat i jednotný kroj, vycházející z domácího vzoru.

Ještě na podzim tohoto roku se TJS Perun spojila se Sokolem clevelandským, současně nezávisle vytvářeným při místní Slovanské lípě, v Tělocvičnou jednotu Sokol Cleveland. V nově vzniklém souboru se od 7. 1. 1871 již při široce zaměřené činnosti zřejmě v Americe poprvé uplatňovaly také ženy – sokolky. I v oblasti Clevelandu se první větší skupina Čechů usadila a rozšiřovala v 50. letech 19. století. S rostoucím významem města hlavně pro lodní dopravu po Velkých kanadských jezerech a těžký průmysl země, však přetrvávaly i mezi našimi přistěhovalci neurovnané poměry. To bylo příčinou, proč také tato sokolská organizace prodělala v příštích dvaceti letech řadu reorganizací či změn.

Postupně lze zaznamenat existenci sokolského sboru při spolku Svornost v Morisani, New York (založen 1869). Další se zrodil za přispění Česko-Slovanské podpůrné společnosti v Milwaukee, Wisconsin (1869). Několik iniciativních jednotlivců se zasloužilo o založení T.J. Sokola Blesk v Baltimore, Maryland (1872). Pod patronací čtenářského spolku v Cedar Rapids, Iowa, (1873) a spolku Budivoj v Detroit, Michigan (1873) se uchytil Sokol také v těchto místech. V tomtéž roce vchází do života i Česko-americký Sokol v Kewaunee, Wisconsin a o dva roky později Tělocvičný spolek Sokol v Omaze, Nebraska.

V letech 1871 a 1875 došlo za vedení Jana A. Oliveria a Frant. Hřabačky rovněž k opakovaným pokusům o obnovu sokolské jednoty v St. Louis – v roce 1876 zde dokonce vznikl vůbec první českoamerický Dámský odbor Sokola Vlasta²⁰.

O tom, jak někdy bylo obtížné šířit sokolskou myšlenku a zastávat v americkém prostředí i české kulturní a národní zájmy, svědčí první z nich. J. A. Oliverius, který za dobu svého amerického působení pracoval v 16 krajanských listech, se v tomto směru snažil asi rok. Tvrdý člověk, horlivý republikán, „bezúhonný a poctivý vlastenec“ nejdříve dosáhl svého a stal se i starostou obnoveného sboru. Záhy se však střetával s existenčními starostmi a dalšími problémy českých usedlíků. Nakonec zřejmě i pro své „jednostranné politické nazírání“ a „nedůtklivost v hádce“ ztroskotal.²¹

První vstupy Sokola na americkou půdu – v období 1865–1877 – tedy byly živelné. Jeho propagátoři a organizátoři nepostrádali národní sebevědomí, nadšení i určité schopnosti pro toto poslání. V zásadě také proto očekávali i spontánní odezvu a přijetí mezi našimi vystěhovalci.

Čechoameričané však na jejich impulzy nebyli patřičně připraveni. Po předchozích střetech uvnitř americké společnosti se krajanská Amerika jen pozvolna stabilizovala. Tělovýchova, spojovaná s idejemi emancipačního boje českého národa v Rakousko-Uhersku, byla jen jedním z mnoha podnětů, s nimiž se musela vyrovnávat. Svou roli sehrála především vrcholící vnitřní diferenciací naší menšiny a samozřejmé úsilí nově příchozích Čechů zajistit si slušnou a perspektivní existenci v nové vlasti. Nebylo proto náhodné, že podmínky a možnosti pro sokolskou aktivitu v různých městech a místech, kde žili američtí Češi, byly velice rozdílné.

Průkopníci sokolských idejí se zpočátku – i když obyčejně krátce – mohli spolehnout na určitou podporu svépomocných krajanských organizací. V okamžiku zavádění podpor za zemřelého člena se však proti takto činícím sokolským sborům podpůrné spolky většinou ostře ohrazovaly. Chtěly si v tomto směru zachovat jistou výlučnost i za cenu způsobení finančních a materiálních těžkostí sokolským jednotám. V některých případech sokolský ideál znehodnotovalo jednání přesprávně ambiciózních lidí, kteří ho měli naplňovat. Někdy se i mezi Sokoly vytrácela zpočátku všeobecně proklamovaná lidská a nábožen-

ská tolerance. Sokolské ideje se tedy úspěšně prosazovaly a rozvíjely hlavně tam, kde našly sympatie ještě v českoamerickém tisku i v krajanských organizacích různého zaměření.

Sborům, roztržštěným po řadě států, chyběl i jednotný program. Tyršovy Základové tělocviku, rozpracovávající podrobně sokolskou tělocvičnou soustavu (v Čechách vyšly 1873), zde vcházely plně ve známost jen pozvolna. Lišily se tedy okruhy, náplň i rozsah jejich činnosti. S výjimkou jednot z velkých center neměly ostatní v důsledku značných vzdáleností mezi sebou v tomto směru ani příležitost pro případnou inspiraci. Podstatně méně rozdílný byl už přístup k otázce členství. Volné bylo pro všechny muže, neurčoval se většinou jejich věkový limit. Jen ojediněle se mohly sdružovat ženy. Zasluhou zatím neustáleného pohledu na jejich postavení v americké společnosti převažovali ve velké většině sborů také v žactvu výrazně chlapci nad dívkami.

Postrádali se rovněž cvičitelé, ale i jednací a domácí řády, potřebné pro upevnění vnitřního života i členské kázně. V tělovýchově převažoval nářadový tělocvik. Jeho provozování však naráželo na problémy s cvičebními prostorami, nářadím i s českou tělocvičnou terminologií. Cvičenci se scházeli většinou dvakrát týdně, zpočátku na volných prostranstvích nebo i v pronajímaných objektech. První vlastní dřevěné tělocvičny a sportovní nářadí vytvářeli nejednou pouze vlastními silami.²² Skladba cvičební hodiny v podstatě závisela na individualitě cvičitele – jeho sportovních schopnostech, teoretických znalostech i jazykovém citu pro povely. Značné odlišnosti byly patrné rovněž v oblečení členů sborů – kroj z domova byl inspirující, nikoliv závazný. Cvičební úbory zůstávaly příležitostné.

Sokolská aktivita ovšem nebyla jednostranná. Tělovýchovu, stejně jako jinak orientované spolky, nezřídka doplňovala ochotnická divadelní představení, pěvecké a hudební koncerty, výlety či různé společenské události nebo zábavy (hlavně taneční). Všem těmto národním podnikům velice rozdílné kvality byl společný vlastenecký ráz. Pověštinou se přitom konaly s myšlenkou na výtěžek, potřebný pro podporu a šíření sokolských idejí v příslušné oblasti. Sympatizující lidé však byli často nemajetní, a tak se jednalo téměř vždy o skromný příspěvek. Nadšení průkopníci sokolstva se proto snažili své finanční nedostatky většinou o to více vyrovnávat obětavou prací a mnohdy i nápaditou myšlenkou „ve prospěch celku“. Vhodné další finanční a materiální zdroje – obdobu dnešních sponzorů – se teprve učili získávat.

A tak sokolské hnutí za Atlantikem v jeho počátcích provázely různé organizační přesuny nebo změny i výměny, časté slučování či zániky jednot. Tento pohyb ovšem již nelze v úplnosti a přesném časovém sledu pro torzovitě i protirečící si prameny a dobovou literaturu zachytit. Početně přitom kolísala, aniž by se nějak výrazněji rozšiřovala, jeho členská základna.

Národní jednota sokolská, její program

Řadě zanícených nadšenců nebyl tento stav lhostejný. V roce 1877 byl proto z více míst – New Yorku, Chicaga a Kewaunee opakovaně vznesen požadavek na ustavení českého sokolského ústředí v Americe. Podle rámcových představ mělo podchytit a soustředit všechny tvořivé tělovýchovné propagátory a organizátory a vytvořit jednotně zaměřený Sokol v místech působení českých přistěhovalců. Přemýšlivé osobnosti o tom mohli uvažovat jen díky obecně politicky příznivějšímu klimatu v americké společnosti. A zásluhou tohoto stavu mohl být vytoužený podnět i naplněn dokonce o jedenáct let dříve než byl zahájen sjednocovací proces českého sokolského hnutí v jeho kolébce (v roce 1889 vznikla Česká obec sokolská v Praze, r. 1892 byla ustavena Moravsko-Slezská obec sokolská v Brně, r. 1896 se obě spojily ve Svaz Československého sokolstva, v roce 1902 přejmenovaný na Českou obec sokolskou).

Jejich úvahy byly nepochybně inspirovány slučovacím trendem, jenž v té době zasáhl krajanské hnutí. V roce 1864 a o dva roky později znova se totiž pokoušela Česko-Slovanská podpůrná společnost zastřešit všechny české podpůrné organizace. Od roku 1870 zamýšlela zajišťovat svépomoc a podporu všech českých svobodomyšlných žen v Clevelandu založená Jednota českých dam. O totéž se pro muže-katolíky snažila První římsko-katolická ústřední jednota, ustavená v roce 1877 v St. Louis.

Pod tímto zorným úhlem – s ideou sokolského ústředí – vystoupil 5. 8. 1877 nejotevřeněji na schůzi Tělocvičné jednoty Sokol v New Yorku J. V. Matějka. Návrh muže z krajanských novinářských kruhů, respektovaného pro svou bezúhonnost a kritizovaného pro nedostatek americké podnikavosti a rozptýlenost osobních zájmů,²³ rozpracoval tamní výbor ve složení M. Hlaváček, V. Klein, J. Koutník, J. Plent a Ferd. Růžicka.

Jejich úsilí bylo završeno ve dnech 13. – 15. 8. 1878 v Chicagu. V těchto dnech zde zasedali delegáti 10 sokolských sborů – Tělocvičných jednot Sokol v New Yorku a Chicagu, Česko-amerického Sokola v Chicagu, Cedar Rapidského Sokola, Odboru Sokol čtenářského spolku v Cedar Rapids, Tělocvičné jednoty Sokol v Detroit a St. Louis, Tělocvičné jednoty Blesk v Baltimore, Česko-amerického Sokola v Kewaunee a Tělocvičné jednoty Sokol v Clevelandě, aby založili vlastní ústřední organizaci – Národní jednotu sokolskou (NJS). Uvádí se, že přítomných 13 osob zastupovalo 428 členů, z toho 282 cvičících a 554 žáků obojího pohlaví a sbory s movitým majetkem 968,20 dolarů a nemovitým ve výši 16 550,10 dolarů.²⁴

V přijatém svolání ke všem „Čechoslovanům“ se přítomní vyjádřili, že „záleží hlavně na mladých silách našich, aby odvráceny byly od všeobecného proudu tekoucího k odnárodnění. Aby jim poskytnuta byla příležitost, kde by se mohly osvědčovat v národních kruzích, co upřímní národovci. . . Poněvač jen v zdravém těle vládne zdravý duch, klademe hlavní váhu na to, aby byl předně

mezi námi pěstován tělocvik, sokolství tělesné“.²⁵ I když tato slova snad mohla být už tehdy chápána zejména jako obava před předvídanou asimilací našich vystěhovalců, schválené programové zásady jim nepochybně dávaly širší platnost i mimo americký kontinent.

Pravilo se v nich:

„1. My spojení Sokolové Českoameričtí chceme pod názvem Národní jednoty sokolské vzájemně o vzdělání mužů zdravých na těle i na duchu se zasazovati;

2. Národnost chceme podporovati: a) zakládáním sborů tělovýchovných a škol, kde jich posud nestává; b) zakládáním knihoven pro potřeby poučné, tělocvičné a zábavné;

3. My uznáváme, že vzdělání a mravnost jsou jedinou cestou k reformě ve společenském, politickém a náboženském životě;

4. Každé kracování osobní svobody a práv, které se přiči volnému vývinu a vzrůstu našich svobodných zařízení, zatracujeme a chceme se mu stavěti na odpor;

5. Chceme se podporovati vzájemně ve případě úmrtí.“²⁶

Pro budoucí členy se navrhovalo zápisné 1 dolar a čtvrtletní příspěvky 25 centů. Podpora v úmrtí byla schválena ve výši 250 dolarů. Nejen pouze pozvolné přiznávání si významu tělovýchovy pro život člověka, někdy dokonce i zaujaté předsudky proti ní mezi našimi přistěhovalci dovolovaly, aby zásady zatím směřovaly pouze k mužům a nikoliv i k ženám.

V centru amerického Středozápadu se však rozhodovalo jak o myšlenkovém a obsahovém zaměření NJS, tak i o jejím stejnokroji. Zdánlivě se jistě jednalo o nepřiliš důležitou záležitost. Z existujících tří – českého sokolského, bílého plátěného a modrého soukenného obleku byl vybrán poslední z nich. Odůvodňovalo se to tím, že je trvanlivý a nejlépe vyhovuje americkému vkusu. Zvolený stejnokroj se skládal z modré kajdy (kabátu), širokého černého plstěného klobouku, bílé košile s tmavou vázankou a kalhot barvy kajdy s černým pasem. Velmi připomínal uniformu vojáka Severu z války proti Jihu – byl tak vykládán jako projev sympatií českých osadníků s první z bojujících stran. S tímto verdiktem se však přesto vnitřně všichni neztotožnili, stal se příčinou dlouhodobého sváru mezi sokoly. Část ortodoxních vyznavačů české uniformy totiž dokonce posléze zůstala se svými sbory tak dlouho stranou NJS, než si v roce 1916 prosadila právo moci zastávat také v této věci vlastní názor.

Očekávání, vkládané do chicagského jednání, se v zásadě splnilo. Jeho závěry začal naplňovat výkonný výbor NJS, v němž byl J. B. Bělohradský předsedou a Gustav Bedřich Reišl jednatelem. Tito vlastenci a další výbory sice měli v následujících obdobích odlišné výsledky, ale vždy dokázali odůvodňovat dvojí:

význam sokolské myšlenky pro jednotlivce a národ a obhájit potřebu ústřední organizace, aniž ovšem pokaždé zajistili a nakonec i udrželi jednotu formujícího se hnutí.

Důležité nesporně bylo, že NJS začaly podporovat už v počátcích některé významné krajanské noviny – hlavně chicagská Svornost. Její tvář rozhodující měrou až do roku 1911 ovlivňoval Klácelův žák, evangelický kazatel František Boleslav Zdrůbek. Od ledna 1879 mělo české sokolské hnutí v Americe už i vlastní tiskový orgán – Sokol americký. Tento měsíčník vycházel také v Chicagu. Jeho prvním redaktorem byl G. B. Reišl, původně sazeč, poté překladatel z angličtiny a francouzštiny, kterého pro novinářskou práci připravil jeho švagr Zdrůbek. Úpravou skromný list přinášel cenné pokyny, zprávy ze vnitřního života jednoty i programové a další materiály (návod k tělocviku pro žáky, zápisky ze schůze výkonného výboru, adresář NJS i dokumenty ze sjezdů sokolstva).²⁷

Nesmělé a nevýrazné počátky ale přesto nevystřídal nijak závratný vzestup. Nové sokolské sbory a jednoty však přibývaly každým rokem. V jejich názvech Sbor tělocvičná jednota Čechie, Plzeňský Sokol (oba 1879 Chicago), Sokol Zlatá Praha, Sokol Čech (oba 1879 Cleveland) a dalších se zřetelně odráželo smýšlení členů, především jejich přetrvávající duchovní sepětí se „starou vlastí“. Toto cítění potvrzovalo i jmenování náčelníka Sokola pražského dr. M. Tyrše čestným členem NJS na druhém sjezdu v Clevelandu v srpnu 1880.²⁸ Tento projev nezůstal v domovině oslyšen. Podle obšírné odpovědi potěšil samotného sokolského vůdce, podnítil a zahájil zároveň stálý a užší kontakt NJS se sokolským hnutím v Čechách.

Národně orientovaný program, demokratického a vlasteneckého smýšlení i slovanské vzájemnosti, byl určen všem. Ve vnitřním životě Sokola a vztahu jeho členů neměly rozhodovat stav, zaměstnání, majetek, politické názory či náboženství, ale demokratické principy občanské volnosti a vzájemné tolerance. Uvnitř české menšiny Jednota zamýšlela propagovat vyhlášené zásady hlavně mezi mládeží.

Právě sokolové měli zakládat svobodné české školy tam, kde nejsou; jinde měli napomáhat k jejich rozkvětu. V případě obtížných podmínek zde byla ještě možnost škol nedělních. Pokud by se nedostávali učitelé, požadovalo se na schopných činovnících, aby je zastoupili. V místech obývaných větším počtem Čechů se měly sbory zasazovat, aby byla čeština zavedena do obecných škol. Podstatně více se očekávalo rovněž od Sokola amerického. Znamenalo to ovšem zvýšené nároky na redaktora, které už měly být kompenzovány částečnou odměnou. Přitažlivost členství v NJS mělo zajišťovat zvýšení podpory v úmrtí na 300 dolarů.

Clevelandské rokování bylo důležité rovněž tím, že po dosavadním určitém tápání konkretizovalo tělovýchovnou náplň Jednoty. Stala se jí „pořadová cvičení, prostocviky, rej, hrazda, bradla, kůň na dél a na šíř, kruhy, skok do výšky a do

dálky, o tyči, do hloubky, žebříky, hrazda visutá, šplhání, zápas, kladiny, kužele a šerm“.²⁹ Toto vymezení samozřejmě nebylo konečné. Tělovýchovná soustava se v dalších letech průběžně doplňovala – zejména o různé americké hry pro mládež. Z dnešního hlediska se v ní tedy prolínala základní a rekreační tělovýchova se sporty. Pro cvičitele – samouky se zde však za závaznou ještě nepřijala Tyršova soustava cvičení, vzniklá na odborném základě. Jako citelný nedostatek nadále působilo nepropracované tělovýchovné názvosloví.

V Clevelandu se počítalo s tím, že se Sokolové výrazněji projeví i v dalších aktivitách. Od jejich síní se očekávalo, že budou přes knihovny různého zaměření, divadla, koncerty, přednášky apod. centry národního a kulturního života v příslušné oblasti. Předpokladem ovšem byla všestranná podpora většiny usedlíků.

O skutečně dokonalé vnitřní harmonii sokolství idealisticky tehdy snil ve Svornosti pravděpodobně F. B. Zdrůbek. Soudil, že „ani zábavy ušlechtilé nebyly by vyloučeny z místnosti sokolské, neb není vždy člověk naložen k vážným pracem a potřebuje oddechu, pobavení, vytržení ze starostí a trampot, lehké rozveselení. To mohlo by se poskytnouti zavedením pravidelných zábavných večerů, kde by se hrály společenské hry, za přítomnosti členů i nečlenů, zvláště za přítomnosti krásného pohlaví, jehož přítomnost činí společnost vždy ušlechtilější. Hrál by se v šachy, v dámu, v kulečnick, neb kuželník. Jen hraní v karty by muselo býti úplně zapovězeno a vyhozeno ze společnosti sokolů, neboť jest to především hra hloupá, která ani rozum nebystří, aniž vzdělává, nýbrž obyčejně vášnivost bezúčelnou budí a více unavuje mysl než okřívá. Pak by se muselo zavést úplné zakázání neřádu častování, aby mohl směle každý přijíti sem, i když nemá peněz. . . aby se sem netáhli pobudové a lenoši, kteří živí se, opíjejí nečestně cizím častováním, aby nebyl nikdo, přinucen napít se i proti své zásadě a nemusel odnášeti ze sokolovny na místo poučení a veselé mysli ježatou opici, aby nemusel se obávati žádný otec, žádná matka o mravnost svého syna neb dcery, které dovolí do společnosti, nýbrž aby věděl každý, že když jeho syn, jeho dcera baví se v sokolovně, že jest lépe zachráněna všeho vlivu zlého nežli v kostele. Takovou čest a vážnost má požívati sokolská síň v celé obci“.³⁰

Sebevědomější nástup se záhy projevil. Počet členů NJS se mezi jejími prvními dvěma sjezdy téměř zdvojnásobil – z 338 na 735. 31 Zároveň se však ukazovalo, že činovníci si kladli příliš náročné úkoly, aniž počítali s dostatečným časem na jejich přípravu. Někteří byli i „sokoly bez perutí“, poctiví a nadšení přívrženci bez potřebných tělovýchovných i teoretických znalostí.

Nebyly ani nijak řídké případy, kdy propagace sokolství narážela na obchodní zájmy jiných krajanů. Ti sokolským aktivistům pod existenčními hrozbami znemožňovali jejich činnost. K tomu se zanedlouho přidaly i ostré diskuse o některých zdánlivě podružných záležitostech – především o otázce podpory v nemoci a úmrtí. Kritikové „svěpomoci“ se obávali, že NJS by se při jejím

proplácení časem mohla stát „obyčejnou“ podpůrnou organizací a ztratit vlastní specifický charakter.

Byl zaznamenán žel i případ, kdy hlavní a velice zasloužilý představitel si v osobní nepříznivé situaci bez vědomí členů výkonného výboru zapůjčil sokolské peníze pro soukromé obchodní účely. Jen s těžkostmi je potom vracel, což znehodnocovalo jeho morální kredit a na čas i pověst Jednoty. Vyhrotil se i problém okolo budoucího zajištění tělovýchovy, zvažovalo se především případné jmenování společného cvičitele. Někteří si zase jen zvolna přivykali na projevy vnitřní demokratizace NJS – byli tak dokonce nespokojeni s tykáním mezi sokoly bez rozdílu věku (zavedeno na baltimorském sjezdu v roce 1883).

Tyto rozpory, nedostatky a nejasnosti však posléze ještě umocnila nezdravá rivalita mezi v té době již hlavními centry českých krajanů – „Chicagem“ a „New Yorkem“. Obě nejdříve skrytě, poté otevřeně dala najevo, že by měla být sídlem výkonného výboru Jednoty. „Chicago“ si své výjimečné postavení v tomto směru „udrželo“ do roku 1885, poté je „přenechalo“ konkurentovi. Ambice i malichernost některých předáků z těchto velkoměst ale byla silnější než potřeby hnutí. V září 1888 na sjezdu v Cedar Rapids tak došlo k otevřené roztržce – po ní si přisvojovaly právo vést NJS dva výkonné výbory – chicagský a newyorský. Otevřenou krizi zažehnal mimořádný sjezd v červenci 1890 v Clevelandu. Ten zbavil pomyslných pravomocí oba a zvolil třetí, jeho sídlem se stalo Milwaukee, Wisconsin. Teprve po tomto zásahu „horké hlavy“ zchladly – od roku 1893 sídlil výkonný výbor znovu v New Yorku a po deseti letech zase v Chicagu.

Je nasnadě, že vnitřní nesvornost zbrzdila rozmach, stabilitu i aktivitu NJS. Obtíže v sokolském hnutí nemohla překonat už ani autorita či spíše přízeň Karla Jonáše, v té době všeobecně uznávaného za „prvního Čecha Americe“. Tento novinář a demokratický politik se stal v roce 1889 americkým konzulem v Praze, 1890 místogovernérem státu Wisconsin, 1892 generálním konzulem v Petrohradě a v roce 1893 znovu konzulem pražským a po protestech Vídně konzulem krefeldským.

V roce 1880 tak Jednota sdružovala 14 sborů se 735 členy, o tři roky později 16 jednot s rozdělením do dvou okrsků – Východního a Západního – s 962 členy, v roce 1885 jen 9 sborů a v letech 1888 a 1890 15 jednot s 858 členy.³² Bezprostředně se tedy kladně neprojevovalo ani to, že od sjezdu v Cedar Rapids v roce 1888 mohli být přijímáni muži „od 18 let až do úplného stáří“.

I v letech vnitřního pnutí a nejvážnější krize v dějinách českého sokolstva v USA koncem 80. a počátkem 90. let 19. století však Jednota dál naplňovala své cíle. V tělovýchově se o to významnou měrou zasloužil především Josef Čermák, původně sazeč, později novinář i divadelní ochotník. Tento obětavý činovník pozorně četl a díval se kolem sebe, což podstatně rozšířilo jeho vzdělanost i kulturní obzor. A tak díky tomu i vrozenému citu pro kompromis, ještě předtím než navrhl prozíravý přístup k neústupným funkcionářům z Chicaga

a New Yorku při přípravě clevelandského sjezdu v roce 1890, se stal skutečným reformátorem „tělocviku v sokolských sborech“.

Činil tak potřebnými instrukcemi na stránkách Sokola amerického, kde tehdy pracoval jako redaktor. Díky své svěžesti volil i cestu osobního příkladu a ze zástupců všech čtyř chicagských jednot si vytvořil cvičitelský sbor, jehož členové pojímali své poslání v rámci okruhu své působnosti jednotně. A konečně tuto perspektivu prosazoval i na baltimorském sjezdu v roce 1883. Byl si přitom vědom hranic svých možností, a tak i on zde přivítal usnesení, že je nutné v zájmu překonání těchto nedostatků pozvat z Čech společného ústředního cvičitele.

První z nich – Karel Štulík – přijel z Čech na doporučení Sokola pražského v roce 1886. Tato volba se ukázala mimořádně šťastnou. Pozvaný prokázal za Atlantikem jako „kočující cvičitel“ výtečné praktické a teoretické znalosti tělocviku. Zřejmě až on zde široce zpropagoval Tyršovo členění tělocvičné soustavy do čtyř částí (1. Prostná a pořadová cvičení, 2. nářad'ový tělocvik, 3. skupinová cvičení, 4. šerm, zápas a rohování). Plně se také uplatnil při redigování Sokola amerického a ještě zde stačil vystudovat lékařství. Vždy přitom vystupoval jako „muž krásných mravů a ušlechtilých způsobů“, což mu zajistilo značnou úctu. Už jako lékař proto vedl úspěšně spolu s J. Čermákem a Fr. Pecivalem v srpnu 1899 i první cvičitelský kurz, jehož posluchači – stejně jako frekventanti dalších – měli převzít cvičitelské funkce v jednotlivých sborech.

V té době v Americe prokazoval své všestranné schopnosti už i další cvičitel vyslaný z Čech v roce 1893 – Jan Mendík. On totiž mezi jiným sestavil a výkonný výbor NJS v New Yorku v roce 1895 vydal tolik postrádané české Povely ku podrobnému procvičení pořadových cvičení. Přínos této příručky byl nesporný, neboť poskytovala návod ke sjednocení českého tělocvičného názvosloví, i když v roce 1903 se v St. Louis rozhodlo o užívání angličtiny v tělovýchově a přeložení tělocvičné soustavy do tohoto jazyka. Obdobně průkopnickým činem v této oblasti bylo též vydání Tělocviku, praktické pomůcky pro českoamerické cvičitele mládeže a ženských odborů (Výkonný výbor NJS, New York 1908). Při zpracování této obsáhlé metodické a instruktážní příručky vycházel J. Čermák z Tyršova díla Základové tělocviku, využíval však plně i vlastních dlouholetých sokolských zkušeností.³³

Národní jednota sokolská si navzdory vnitřním problémům troufala i na veřejné prezentování a popularizaci svých cílů a úrovně na americké půdě i ve „staré vlasti“. Začala dokonce šířit sokolskou myšlenku i mezi dalšími slovan-skými menšinami v USA.

„Pravou manifestací národní“ se staly závody, jež „vynikly nad všechny dosavadní po stránce technické“, 25.–26. 8. 1884 v Chicagu. Zúčastnilo se jich 47 cvičenců z 11 sborů – překonaly svým rozsahem a ohlasem předchozí sokolská vystoupení v New Yorku a Detroitu. Společensky totiž byly zarámovány ve dnech 23. až 27. 8. uvítacím banketem, tři míle dlouhým krajanským průvodem

(s účastí 70 svobodomyšlných i katolických spolků), slavnostní prohlídkou města pro pozvané i důstojným rozloučením s nimi. Vážnost podniku dodávali rovněž řečníci – chicagský starosta, K. Jonáš a F. B. Zdrůbek. Během závodů necvičili jen jednotlivci, ale i družstva, rozšířil se počet náradí a sportovních disciplín ze 4 na 9 (bradla, hrazda, kůň na šíř a na dél, kužely, šplhání, skok daleký, vysoký a skok o tyči).³⁴

Příležitostí k aktivitě Jednoty v Čechách se měl stát II. všesokolský slet, svolaný do Prahy u příležitosti 25. výročí Sokola na rok 1887. Rakouské úřady však natolik oklešťovaly jeho program na znamení nesouhlasu s rozmachem i úsilím tohoto hnutí, že sokolské vedení slet nakonec odvolalo. Namísto něho se uskutečnily v červnu 1887 v Českém Brodě sokolské závody, na nichž měla NJS 24 borci vedenými K. Štulíkem a J. Čermákem, důstojné zastoupení. Tato delegace tvořila součást druhé hromadné výpravy Čechoameričanů do bývalé vlasti (celkem v ní bylo 277 osob, z toho 30 dětí).³⁵

„Podnikem tím zjednálo sobě Sokolstvo americké slavného“ jména“, psal tehdy pražský Sokol, „jak v Sokolstvu, tak i všech vrstvách lidu českého; ono dokázalo, co poctivé snahy, dobré vůle a horlivé píce v jeho řadách jest“, pokračoval dále.³⁶ Příznivé odezvě napomáhal nejen projev podpory sokolskému hnutí v Čechách, ale i sounáležitosti s domovem. Dokládal ji mezi jiným i finanční příspěvek, předaný během návštěvy Ústřední matici školské v Čechách (o rok později se na sjezdu NJS v Cedar Rapids už navrhlo členství v Matici a její každoroční podpora částkou 100 zlatých).

„Tou dobou zarazili jsme prvé klíny vzájemnosti slovanské s úsilím nemalým a někdy i s mnohým sebezapřením pracující o tom, aby naši pomáhali zakládati sbory sokolské Poláků, Slováků, Chorvatů a jiných větví slovanských v městech a osadách, kde se jen dá“,³⁷ komentoval další okruh činnosti MUDr. J. Rudiš-Jičínský.

Po clevelandském smíru NJS výrazně rozšířila své řady, za rok sdružovala ve 24 sborech 2 033 členů.³⁸ Zviditelňovala se zároveň výrazněji i v českoamerické společnosti. Stála totiž u zrodu nového pokusu o vytvoření krajanského ústředí – Národního ústředního výboru (dále NÚV) – jež si předsevzalo vystupovat jménem všech českých usedlíků v Americe. Myšlenku jeho založení tentokrát nastínili svobodomyšlní delegáti 10. sjezdu Česko-Slovanské podpůrné společnosti (dále ČSPS) v Cedar Rapids v červnu 1891. Jeden z pamětníků však později vzpomínal, že „býti členem Sokola a jednoty ČSPS rozumělo se samo sebou u všech lidí svobodomyšlných, kteří se vůbec zajímali o náš národní život. . .“³⁹ Jednota proto v NÚV hlavně zásluhou dr. K. Štulíka, Augustina Volenského (druhého redaktora Sokola amerického a jednoho z vedoucích sokolské výpravy do Čech v roce 1887), J. V. Matějky, A. Jurky, K. Jonáše a předního svobodomyšlného novináře a básníka Václava Šnajdra (redaktora clevelandského týdeníku Dennice novověku), záhy získala nejen významné zastoupení, ale i vliv na jeho aktivity.

I když tento orgán nakonec nepodpořili katoličtí přistěhovalci (splýval jim odpor k Vídni a Římu), do svého zániku v roce 1896 dosáhl některých ze svých cílů. Nad jeho možnosti se zatím ukázalo založení informační kanceláře v Praze, jež by dodávala americkému tisku seriózní zprávy o poměrech v Čechách. Totéž lze říci i o zřízení národní knihovny, která by obsahovala základní knižní fond potřebný ke studiu minulosti českých zemí a o vybudování krajanského archivu, v němž by se soustřeďovaly materiály o Čechách v USA. I koncepci ediční činnosti, opírající se o vydávání díla i portrétů významných českých osobností (J. A. Komenského a dalších), pro finanční těžkosti a úzké autorské zázemí⁴⁰ nebylo možné realizovat.

Přes stálý nedostatek peněz se ale v letech 1892–1894 dařilo vydávat anglický měsíčník *The Bohemian Voice* (Český hlas), chápaný jako propagace úsilí české menšiny v Americe a nevyhýbající se zájmům rodáků v domovině. Jeho redigování bylo svěřeno právníkovi Tomášovi Čapkovi, pozdějšímu prezidentovi newyorské Bank of Europe. Důvěru dostal jistě i proto, že už předtím pracoval také jako zpravodaj některých krajanských listů. Vědělo se i o jeho hlubokém a opravdovém zájmu o dějiny amerických Čechů i Slováků.

Výbor také dokázal zmobilizovat Čechoameričany pro výstavbu českého pavilonu na Světové výstavě v srpnu 1893 v Chicagu. V jejím průběhu – 12. 8. – se uskutečnil první Český den v Americe, který byl jednou z nejúspěšnějších akcí výstavy vůbec. Na 150 000 jeho návštěvníků vidělo průvod českých spolků, skládající se z 20 000 lidí. Zaujal je i koncert české hudby ve vynikajícím nastudování Antonína Dvořáka (tehdy ředitele newyorské konzervatoře) a Vojtěcha Hlaváče (dvorního hudebního inspektora v Petrohradě). Velice je oslnilo také cvičení sokolů,⁴¹ vedených P. Strakou, F. Pecivalem a J. Čermákem. Význam celé akce svým slavnostním projevem ještě podtrhl K. Jonáš.

Ohlas české účasti na chicagské výstavě a zvláště Českého dne byl natolik silný, že pronikl i do Čech. Česká obec sokolská si byla vědoma velkého přínosu českoamerických sokolů pro celkový úspěch tohoto podniku. Poprvé proto Národní jednotu sokolskou za tohoto snažení veřejně ocenila, a to věncem ze stříbrných lipových listů.

Američtí sokolové se spolupodíleli i na založení České ligy na podzim téhož roku. Tento orgán vznikl bezprostředně po vyhlášení výjimečného stavu nad Prahou a okolím 12. 9. 1893, kladl si proto za cíl „mravně i hmotně podporovati zápas o samosprávu v zemi koruny české“.⁴² Za solidaritu s „pokrokovým hnutím mladšího českého pokolení“ (Omladinou) se už ale vyznamenání ze „staré vlasti“ samozřejmě v žádném případě nedala očekávat. . .

O dva roky později znemožnily pravděpodobně finanční těžkosti NJS vyslovit se ke stísněným rakouským poměrům i doma. Těmito důvody totiž omlouvala České obci sokolské neúčast své delegace na III. všesokolském sletu v Praze, konaném u příležitosti Národopisné výstavy Československé koncem června

a počátkem července 1895 v Praze. Pozdravný dopis NJS však nebyl jen vysvětlením – vyjadřoval rovněž víru amerických sokolů v nadějnou perspektivu všech Čechů. Někteří členové NJS (spolupracovníci Svornosti i jiní) přesto tyto akce v domovině nakonec služebně nebo jako soukromé osoby navštívili. Přijeli se čtvrtou výpravou Čechoameričanů do Čech, organizovanou na podporu obou významných projevů emancipačního procesu českého národa v rámci rakousko-uherské monarchie.

Národní jednota sokolská dosáhla v té době i největšího vzrůstu členské základny. Na chicagském sjezdu v srpnu 1893 se ve 35 sborech sdružovalo 3 500 členů.⁴³ Toto rozšíření si vyžadovalo i novou správu NJS – dosavadní 2 okrsky nahradily podle českého vzoru 4 župy. Východní župa se sídlem v New Yorku zahrnovala státy New York, New Jersey, Massachusetts a Maryland; Západní s vedením v Omaze sbory v Nebrasce, Iowě a Missouri; Střední řízená ze St. Louis jednoty v Ohio, Michiganu a Wisconsinu a do Chicagské se sídlem v Chicagu příslušel stát Illinois.⁴⁴

Ustavení žup (obdobně jako v roce 1884 v Čechách) si vyžádaly potřeby společné organizace formujícího se hnutí. Tyto orgány měly spojovat jednoty v příslušných oblastech a státech za účelem těsné spolupráce, pomoci a řízení sokolských záležitostí. Otevíraly příležitost pro užší vzájemnou kooperaci jednot při veřejných cvičeních, při zajišťování přípravy cvičitelů v regionech i na jiných úsecích. To vše mohlo předznamenat potřebné zpevňování vazeb uvnitř českého sokolského hnutí v Americe a jeho příští společenský vzestup.

Počet členů NJS již ale až do roku 1914 nebyl překonán (pohyboval se vždy přes 3 100 osob). Výrazně kolísalo množství sborů – v roce 1894 jich bylo 25, 1898 46, 1903 37 a 1908 62.⁴⁵ V posledním uváděném roce tehdy už přední sokolský činovník a redaktor Sokola amerického J. Rudiš-Jičínský dokonce zaznamenává 67 sborů (58 mužských a 9 ženských), zachycuje přitom i organizační změny uvnitř NJS. Zatímco Východní župa zůstala ve stejné podobě, sídlem Severovýchodní se stal Cleveland (Ohio, Michigan, Pensylvánie), Střední St. Louis (Illinois, Minnesota, Wisconsin, Missouri, Iowa), Západní Omaha (Nebraska, Kansas, Oklahoma, Kalifornie, Oregon a Washington).⁴⁶

K tomuto rozšíření členské základny určitým způsobem přispělo, že se mezi Sokoly stále více tříbil také názor na případné zapojení dívek a žen do činnosti Jednoty. Už po clevelandském sjezdu v roce 1880 se nečinily nijaké překážky pro cvičení dívek, nepřijalo se však v této věci žádné samostatné usnesení. Tento krok si tehdy spíše vynutila čerstvá skutečnost – již v roce 1879 totiž Sokol clevelandský založil dívčí tělocvičný odbor a v březnu 1880 totéž učinila Tělocvičná jednota Sokol v Chicagu.⁴⁷

Výkonný výbor v Milwaukee v období svého působení (1890–1893) již věnoval „obzvláštní péči získávání mládeže obou pohlaví, tělocviku, za kterouž příčinou vydal obšírné provolání ku Češstvu americkému“.⁴⁸ Po roce 1893 se

brala na vědomí i účast žen na cvičení. Ukazovala se dokonce přímo nutnost výchovy ženských cvičitelek „poněvadž mnohé dívky neb ženy se přece jen ostýchají ty které výkony provádět před cvičitelem mužského pohlaví“. Výsledkem tohoto přístupu bylo, že NJS v roce 1898 sdružovala na 1300 žáků a žacek.⁴⁹ Omažský sjezd v témže roce ještě rozhodl o prémiování sborů nejuspěšnějších v získávání chlapců a dívek formou hmotné odměny. Celý problém definitivně uzavřel sjezd v St. Louis v roce 1903. Na něm byl ženám a dívkám otevřen vstup do NJS při stejných právech a povinnostech jako mužům a chlapcům i vyslovena podpora v zakládání samostatných sborů sokolek.⁵⁰

Sokolské hnutí na přelomu 19. a 20. století

Na přelomu 19. a 20. století se ale zároveň i ukázalo, že NJS (uznávaná a respektovaná ČOS) jen ztěží zahrne do svých řad všechny stoupence sokolství v USA. Stále zřetelněji se totiž ozývali její kritikové, nesmíření s užíváním amerického (modrého) nikoliv českého (červeného) stejnokroje. To se jim zdálo dostatečným argumentem pro tvrzení, že Jednota je příliš amerikanizována a odvrací se stále více od českého vzoru.

Na této bázi nejdříve vystupoval Sokol slávský, založený v únoru 1890 v Chicagu. Vznikl sloučením tamních dvou jednot Linha a Fügner, existujících od srpna 1888 (první si předsevzala působit mezi svobodomyšlnými, druhá mezi katolickými krajany). Tento názor postupně sdílely od roku 1893 Sokol pokrok a od roku 1895 Sokol Žižkův dub v Chicagu. V prosinci 1897 se všechny dohodly na spolupráci, když pod názvem Česko-Slovanská sokolská župa Fügner-Tyrš zamýšlely „věrně kráčet dle zásad sokolstva českého a taktéž nositi kroj, jakým honosí se sokolské jednoty v Čechách“. Zakládajícími jednotami byly 18. prosince tři jmenované mužské sbory a jejich ženské odbory – s celkem 244 členy.⁵¹

Brzy ale jejich vyznávání „důsledně českého sokolství na americké půdě“ překročilo hranice Středozápadu, nalezlo své přívržence hlavně v Clevelandu a zanedlouho i v Kanadě. V roce 1912 „český směr“ přijímalo 17 jednot s 8 ženskými odbory – celkem 1 987 členů (1426 mužů a 561 žen).⁵² Od let 1911–1912 ho vyznávaly rovněž dvě sokolské jednoty v Kanadě.

Jejich národní, kulturní a tělovýchovné úsilí se po roce 1898 v podstatě nijak nelišilo od snažení NJS, obě jednoty však spolu až do roku 1904 přesto vůbec nekomunikovaly. Činnost nově vzniklé župy od roku 1898 popularizoval a usměrňoval z Chicaga hlavně měsíčník Borec (od roku 1908 vycházející pod názvem Borec americký). Tvář tohoto periodika ovlivňoval především výtvarně orientovaný Jaroslav Košar (před odjezdem do USA v roce 1892 studoval v Praze a Paříži malířství), který v roce 1911 vydal i sbírku básní Písně Sokola.⁵³ Tato, z dnešního hlediska ne vždy sokolské svornosti důsledně odpovídající iniciativa, představovala první vážnou příčinu štěpení sokolského hnutí v USA.

V době, kdy NJS už získávala a upevňovala jednotnou a uvnitř provázanou organizační strukturu od jednot jako základního článku přes župy až k celoamerickému ústředí, vystoupily do popředí i další důvody nejednoty českého sokolského hnutí v Americe. Vlastní cestu si zvolila nejdříve především část českoamerických dělníků. Byli to ti, kteří už pochybovali o celonárodním poslání Jednoty; o tom, že stojí nad všemi stranickými spory a snaží se překlenout vznikající sociální rozpory. Zdálo se jim totiž, že už není orientována i na českoamerické dělníky a řemeslníky.

Někteří z činovníků NJS k nim sice „hodně pod vlivem špatných tehdy časů“ (hospodářská krize v USA v roce 1893) od poloviny 90. let hledali chápavý přístup, otevřeně se však v tomto směru projevoval zatím zřetelně pouze Sokol americký, redigovaný od roku 1894 MUDr. K. Štulíkem. Tento list přitom dokonce otiskoval různé materiály s „hnutím sociálně demokratickým souhlasící“. Osvětlováno bylo zároveň i „stanovisko mezinárodní, jako opravdovému vlastenectví nepřekážející.“ Vybízení k činnosti na podporu dělníků se však nesetkalo uvnitř Jednoty s odpovídajícím ohlasem, ačkoliv bylo zdůrazňováno, že „sokolové mají pečovati o to, aby bratrství se stalo skutkem a neostávalo jen ve stanovách, aneb na ústech. . .“ Příliš nově a revolučně asi zněla vedení a většině členské základny zde tištěná slova: „. . . my pomáhejme osvobodit otroky bílé. . . pomozme jim k právu“, neboť tak i „národní požadavky přijdou k právu.“⁵⁴ Až sjezd NJS v St. Louis v roce 1903 vyjádřil otevřeně sympatie českému dělnictvu a jeho snahám. Obdobně zde byla pojmána i otázka svobodomyšlnosti členů Jednoty.

Tento měnící se přístup si vyžádal poprvé od roku 1878 výrazný zásah do jejích programových zásad. Bez prováděcích instrukcí zněly:

1. „My sokolové česko-američtí, sdružení v Národní jednotu sokolskou ve Spojených státech, chceme se o duševní a tělesný vývin mládeže, žen i mužů zasazovati a dle zásad občanských a svobodomyšlných pracovati na pokroku a vzdělání lidu svého v zemi této.

2. Chceme přispívati ku povznesení jména českého, myšlenky volné a povznesení věci naší na dráze pokroku a vzdělání všech tříd lidu našeho, zasahující pilně v otázky, týkající se přímo práce národní, společné, věříce, že vzdělání, jak tělesné, tak i duševní a mravnost jsou základem oprav společenských i politických, jež vrcholí v pravých ctnostech občanských lidu dělného, jemuž veškeré sympatie naše náleží ve všech otázkách národohospodářských, otázkách o bytí toho lidu, jehož příslušníky jsme.

3. Poněvač věříme, že jen v těle zdravém a náležitě vypěstovaném nejlepší soutěž v práci udržet se dá, že charakter, mužnost a statečnost jsou hlavními ctnostmi lidu, jemuž netřeba býti v porobě, vyslovujeme se přísně a přímo proti jakémukoliv kastovníctví a každému zkracování osobních práv a svobody v životě občanském, jež přičí se volnému, vyššímu a náležitému vzrůstu našich svobodných zřízení v nové vlasti naší. . .“⁵⁵

Stanovisko NJS k dělnické otázce tak tedy bylo již oficiálně všímavé, pro dělníky však stále ne zcela konkrétní a výrazné, především však opožděné. Dlouholetá zdrženlivost v tomto směru totiž vyústila už počátkem 90. let v New Yorku v založení Dělnicko-amerického Sokola (DAS) – prvního českého dělnického tělocvičného spolku v Americe vůbec. Vznikl z podnětu Gustava Habrmána, původně soustružníka a řezbáře, později československého ministra. Jeho zakládajícími členy se stali 19. 3. 1892 stoupenci sokolství, sdružení v tamním českém Dělnickém vzdělávacím spolku. Za starostu byl zvolen F. Švejda a náčelníkem Čeněk Votruba. Prvním redaktorem jeho novin – měsíčníku Besídka sokolská, který navazoval v květnu 1894 na Matici dělnickou – se stal později významný americký antropolog českého původu dr. Aleš Hrdlička. Uznávaným činovníkem byl v budoucnosti rovněž Emanuel Viktor Voska, původně kamenosochař, poté novinář, česko-americký podnikatel a přední představitel I. krajanského odboje.

DAS zpočátku upřednostňoval „národní zájmy před třídně-socialistickými“, na americkém Východě přitom záhy získal další následovníky. V roce 1900 se zde existující sbory sdružily v Jednotu dělnicko-americký Sokol se sídlem v New Yorku. Ta postupně dospěla k závěru, že Češi se musí zapojit do celosvětového dělnického emancipačního hnutí. Přijala heslo „boje za svobodu, vzdělání a blahobyt všeho lidstva bez rozdílu pohlaví a pletě.“⁵⁶ V roce 1909 čítala v New Yorku a okolí 11 mužských a 5 ženských sborů.⁵⁷ V polovině I. světové války bylo jejími členy 1 023 osob, z toho 745 mužů a 278 žen.⁵⁸

V souvislosti s obnovou českého sociálně demokratického hnutí v Americe okolo roku 1898 (již v roce 1869 založil Lev Jan Palda v Clevelandu první dělnický sociálně demokratický spolek český, o rok později vznikla v New Yorku také česká sekce I. internacionály) a zřejmě i pod vlivem vylučování dělníků tohoto přesvědčení v roce 1897 z ČOS v Čechách vyrostl NJS opravdový konkurent. I za Atlantik totiž přicházely informace o pokusech o ustavení českých tělocvičných spolků v domovině, jež v roce 1903 vyústily ve vznik Svazu dělnických tělocvičných jednot.

Když DAS i za americké hospodářské krize v roce 1907 stále odmítal dělnické politické akce, byla za dva roky také na americkém kontinentě – v Clevelandu – založena první Dělnická tělocvičná jednot; v témže roce se k ní přidala i druhá v Chicagu a další v St. Louis.⁵⁹ O dva roky později vytvořilo už 6 existujících jednot Svaz Dělnických tělocvičných jednot českých v Americe.

Toto ústředí se už programově hlásilo k idejím socialismu, volně přitom vycházelo i z Tyršových sokolských zásad. Rovněž čeští sociálně demokratičtí přívrženci takto pojaté tělovýchovy se mohli opřít hlavně o noviny Českého odvětví americké strany socialistické Spravedlnost, vycházející jako deník od roku 1905 v Chicagu a týdeník Americké dělnické listy, založený v roce 1909 v Clevelandu. Svaz rozvíjel svou politickou, národní, kulturní a tělovýchovnou

aktivitu oproti NJS (ale i župě Fügner-Tyrš a DAS) už na bázi stranické. Hlavně v amerických průmyslových centrech Chicagu, New Yorku a Clevelandu sdružoval v roce 1914 16 jednot s více než 1 000 členy.⁶⁰

Zjevný příklon NJS ke „svobodomyslnosti“ v průběhu 90. let 19. století, vrcholící na sjezdu v St. Louis 1903, vedl také v Americe ke vzniku českého tělovýchovného hnutí na konfesijním základě. Představu, že Jednota by měla být v podstatě bezvěrecká si krajané-katolíci někde brzy oprávněně vysvětlovali jako programový ústup od dosavadní náboženské tolerance. Argumentovali, že v počátcích Jednoty patřili i někteří katoličtí kněží mezi nejhorlivější propagátory sokolské myšlenky. Ti, kteří nechtěli zapírat své náboženské vyznání, již proto v roce 1890 činili pokusy o založení vlastní tělovýchovné organizace, „kde by city náboženské nebyly uráženy a tupeno to, co bylo našim otcům i matkám svato“.⁶¹

První sbor české Katolické jednoty Sokol byl založen 18. 7. 1893 v Omaze. Nedlouho poté se ustavily katolické sbory v South Omaha, Plattsmouth, Nebraska a na východě v Baltimore a také v Detroit. Vlastní ústřední organizace s tímto názvem však vznikla v South Omaze až 7. 9. 1908.⁶² Podnět k tomu dali novinář Vladimír Malec a farář Josef Chundelák, dlouholetí krajanští pracovníci. Jejím starostou se stal dr. Hynek Dostál, redaktor nejstaršího listu česko-katolického v Americe Hlas a posléze přední národní a kulturní činitel za Atlantikem. K udržení národního povědomí a náboženských zvyklostí měl přispívat tiskový orgán Jednoty Katolický Sokol, vycházející v St. Louis zřejmě od roku 1914 šestkrát do roka (jeho prvním redaktorem byl V. Malec).⁶³

„Program náboženský, vlastenecký, tělocvičný a vzdělávací“ při zachování věrnosti „pravým sokolským ideálům“ se snažil také naplňovat zpočátku značně autonomní Sbor Sokol Orel. Vznikl 14. 9. 1909 v New Yorku z iniciativy kněze B. Matějů, který se stal i jeho prvním kaplanem a náčelníkem. Pro katolickou tělovýchovu získával věřící muže, ženy a mládež na americkém Východě, od roku 1913 se staly jeho důležitým pomocníkem Týdenní zprávy. Uvádí se, že v roce 1920 měla Katolická jednota Sokol celkem 1 650 členů.⁶⁴

Počátkem 20. století bylo už tedy české tělovýchovné hnutí v Americe rozštěpené. Národní jednota Sokolská, Česko-Slovanská sokolská župa Fügner-Tyrš, Dělnicko-americký Sokol, Svaz dělnických tělocvičných jednot českých v Americe a Katolická jednota Sokol se sice ve svých programech hlásily ve směr k idejím J. Tyrše a J. Fügnera, ale v jejich výkladu a naplňování byly zřetelné zásadní či menší odlišnosti. Jistě nadnesený je později užívaný údaj, že v té době dohromady sdružovaly 10 000 členů.⁶⁵ Počet 7 000 by asi více odpovídal dílčím statistikám jednotlivých organizací z různých údobí.

Aktivity nejednotného hnutí

Toto rozdělení ale nebránilo žádné z organizací, aby stále více rozvíjela podle svého zaměření, možností a schopností členů národní, kulturní, vzdělávací a tělovýchovnou činnost. Jednalo se o aktivity korespondující zejména s děním v „Novém světě“ a v domovině.

V tomto nástinu nelze plně postihnout ani dílčím způsobem sumarizovat toto mnohostranné dění. O jeho pestrosti snad vypovídají některé mezi krajany obvyklé či specifické okruhy aktivit.

Američtí Sokolové se především při každé příležitosti vždy s úctou a pietou hlásili k češství a národní minulosti, nezřídka přitom dávali ostentativně najevo i svou nechuť k Rakousko-Uhersku. Vzpomínali zejména na významné osobnosti a památné události českých dějin. Podporovali stavění pomníků a památníků na jejich počest, pojmenovávali po nich nově vznikající jednoty i spolkové budovy, pořádali při jejich významných jubileích oslavy a přednášky, v menší míře i výstavy.

Chicagští členové NJS tak byli mezi prvními, kteří zahájili sbírku na Klácelův pomník v Belle Plaine, Iowa. Pochopení významu jeho osobnosti – tohoto „starého sokola v zajetí“ – dovedlo newyorský výkonný výbor NJS někdy před rokem 1908 k rozhodnutí předat jeho veškerou literární pozůstalost Náprstkově muzeu v Praze.⁶⁶

K posilování národního vědomí českých přistěhovalců přispívala mezi jiným i značná finanční podpora českého svobodomyšlného školství v USA i v podstatě pravidelné příspěvky Ústřední matici školské v Čechách. Jen v Chicagu působilo v roce 1914 asi 15 těchto různě zaměřených škol s 1 800 žáky z celkového počtu 60 svobodomyšlných škol s 6 000–7 000 studenty v Americe.⁶⁷

V centru Středozápadu se v péči o ně zvláště vyznamenával sbor NJS Tělocvičná jednota Čechie, který na tyto účely po dlouhý čas věnoval takřka všechny vydělané i jinak získané peníze. Byla to právě jednota, jež jako prvá protestovala proti užívání němčiny na veřejných školách v Chicagu, „dovolávajíc se stejných práv pro češtinu“. K rozvoji českého školství v domovině po roce 1907 mělo pro změnu také přispět 8 000 korun, které předala delegace NJS Ústřední matici školské u příležitosti V. všesokolského sletu v Praze.⁶⁸

Na udržení pout s domovem byla více či méně zaměřena podstatná část činnosti jednotlivých článků sokolských struktur. Zintenzivňoval se vzájemný kontakt. Čechoameričané navštěvovali domovinu, v největším počtu přijeli v rámci výprav NJS a župy Fügner-Tyrš u příležitosti V. a VI. všesokolského sletu v letech 1907 a 1912. A rovněž mezi americké Sokoly zase přijížděli významní čeští politici (Václav Klobáček 1909 a 1913; dr. František Soukup 1912–1913; Gustav Habrman 1913) a kulturní i tělovýchovní pracovníci (Vojta Beneš 1913–1914; dr. Karel Velemínský 1912, dr. Jiří Guth-Jarkovský 1904). V roce

1909 se za nimi vypravila dokonce i reprezentační delegace ČOS, vedená jejím starostou dr. J. Scheinerem.⁶⁹

K tomuto cíli směřovala jistě i snaha sokolů podílet se počátkem 20. století na nově se ustavujících ústředních krajanských orgánech v Americe, aspirujících na poslání reprezentanta a mluvčího celé „české větve“ ve Spojených státech.

Byli mezi zakladateli Svazu svobodomyšlných v červnu 1907 v Chicagu. Sdružovaly se v něm české svobodomyšlné, sokolské a socialistické jednoty a spolky hlavně za účelem společného postupu při propagaci ateismu uvnitř českoamerické společnosti. Volně navazoval na Klácelovo Sdružení svobodomyšlných občanů Českoslovanských a ideově a organizačně se opíral o Volnou myšlenku v domovině (její vedoucí představitelé dr. Theodor Bartošek a Karel Pelant navštívili v letech 1907 a 1908 Spojené státy a stáli u zrodu Svazu). Jeho sídlem se stal New York, kde také vycházel tiskový orgán svobodomyšlných Věk rozumu.

Při příležitosti sletu NJS, konaného koncem srpna 1909 v Chicagu, byla založena Česko-americká tisková kancelář (dále ČATK)⁷⁰. Cílem této instituce, o jejíž vytvoření usilovali američtí Češi dlouhá léta, bylo provádět aktivní českoamerickou i českou propagandu. Odtud dostával od prosince 1909 americký tisk informace o národních aspiracích Čechů v Americe i doma, z tohoto centra byla řízena i antipropaganda proti útokům na tuto činnost v americkém i jiném tisku. K nesporným úspěchům ČATK patřilo podnícení sbírky milionu centů na Matici školskou a oživení snah o zavedení rubriky mateřského jazyka do americké oficiální statistiky v roce 1910 (v období 1870–1900 byli Češi uváděni v tabulkách podle země, v níž se narodili – Čechy a Morava – unikali tak rodáci odjinud). Ztotožnila se však i s obsahem Pamětního spisu o postavení slovenského národa v Uhersku, který američtí Slováci koncipovali v roce 1911. V čele kanceláře, na jejíž chod přispěl základním vkladem 1 500 dolarů František Korbel, stál JUDr. Jaroslav E. Sylaba-Vojan, publicista a přední funkcionář Svazu svobodomyšlných.

Sokolové přivítali v roce 1911 rovněž poslední pokus o vytvoření reprezentativní české ústřední krajanské organizace v Americe před vypuknutím I. světové války. Nazývala se Česko-americká národní rada; ztotožňovala se s politickým, národním a kulturním programem Národní rady české, ustavené v roce 1900 v Praze (později se stala její zahraniční odbočkou).⁷¹ Za předsednictví cestovatele Enriqua Stanka Vráze však svou činnost ve smyslu hesla Národ sobě stačila zčásti rozvinout jen v obvodech Chicaga a New Yorku.

I o kulturní a vzdělávací činnosti amerických Sokolů lze říci, že byla poměrně bohatá. Provázely ji zpravidla vzdělanost, vynalézavost, skromnost a obětavost činovníků. Nesoustředovala se na nějaké okázalé podniky, ale na „systematickou práci s celkem.“

Opírala se – obdobně jako u jiných českoamerických spolků – hlavně o pořádání ochotnických divadelních představení, hudebních a pěveckých koncertů, zřizování knihoven různého zaměření a organizování naučných přednášek, pietních národních slavností spojených s kulturními a vzdělávacími programy. Příležitostně se orientovala na přípravu nebo návštěvu výstav. Zatímco jiné české organizace se většinou každoročně mohly soustředit jen na jednotlivé aktivity, sokolové se vzhledem k obvyklé vzdělanosti svých funkcionářů snažili zpravidla s úspěchem stíhat více. Přední místo přitom zaujímaly – především otiskováním kulturních a literárních materiálů – také krajské noviny a různé příležitostné krajské tisky. Původní knižní tituly se sokolskou tematikou však vycházely jen ojediněle. Různě zaměřené akce tedy byly zajišťovány převážně vlastními silami, méně hosty – blízkými či vzdálenými sousedy, Čechy v té době žijícími v USA nebo návštěvníky přímo z domova.

Následný pohled na národní, kulturní a vzdělávací činnost sboru NJS v St. Louis v krátkém časovém úseku ukazuje, jak si přitom počínaly nejaktivnější ze sokolských jednot. Nejdříve – v roce 1894 – vybudovali sokolové v tomto městě vůbec první samostatný sokolský stánek v Americe. V roce 1902 při něm založili dramatický odbor, v následujícím odbor pěvecký; mužský a smíšený sbor se potom staly impulsem k zakládání obdobných těles v dalších sokolských jednotách. Téměř zároveň zde vznikla i Tělocvičná škola sokolská pro výcvik dětského dorostu, káňat. Jejím posláním byla nejen tělovýchova, ale i „výchovná a školská péče“. Spočívala v nácviku českých národních písní, výuce češtiny a také v seznamování se s českými dějinami. Tento odbor dokázal prosadit a udržet i vlastní knihovnu o 620 svazcích s poměrně širokým a stálým okruhem čtenářů. Sokolové v tomto městě byli v roce 1902 a zanedlouho poté i organizátory koncertů dvou českých houslových virtuozů Jana Kubelíka a Jaroslava Kociana. Přední sokolský činitel vzpomíná také na zajímavá vystoupení botanika prof. Bohumila Šimka (spolupracovníka Orgánu bratrstva, listu ČSPS) z Iowa City v místní sokolovně. . .“⁷²

První desetiletí 20. století však znamenalo i rozšíření, modernizaci a zkvalitnění sokolské tělovýchovy. Již počátkem 90. let 19. století vystupoval do popředí význam společného cvičitele. Bylo to nedlouho poté, co si i zarputilí odpůrci zřízení této funkce uvědomovali, že její ustavení v žádném případě nepředstavuje zbytečné finanční výdaje. Ne náhodou to výkonný výbor NJS, sídlící v Milwaukee, vyjádřil i zvýšením jeho mzdy – z 50 na 75 dolarů. Po roce 1903 se nahlíželo na tuto záležitost již tak, že vzhledem ke stanoveným cílům na sjezdu v St. Louis, by měla mít vlastního cvičitele už každá župa.

Zlepšovala se kvalita náradí i vybavení jednot. Plzeňský Sokol v Chicagu tak disponoval krátce po roce 1900 také vlastní plovárnou. Stoupal zájem o sokolskou literaturu vydávanou v Čechách i na americké půdě. Cvičenci měli ve svých sborech vcelku všestranně lepší možnosti pečovat o své zdraví než v prvním dvacetiletí

existence NJS. V této době se definitivně uzavřely v minulosti ostré diskuse o konání závodů. Počáteční odmítání těchto podniků z důvodů možného ohrožování zdraví závodníků vystřídal u velké většiny členstva zřetelný obdiv k jejich aktérům.

Nadále se tedy konala celoamerická veřejná cvičení (slety), na nichž účastníci demonstrovali nejen před krajany úroveň masové českoamerické tělovýchovy. Jejich součástí teď již zcela programově byly velké, stále reprezentativnější závody. Borci při nich sice vždy předváděli výkony kolísající kvality a úrovně, mnozí se však už soustřeďovali na velmi náročné prvky a někteří dokonce odevzdávali špičkové výkony té doby. NJS je uspořádala v srpnu 1900 v Clevelandu (124 závodníků ze 22 jednot), ve stejném měsíci roku 1904 v St. Louis (196 borců, poprvé takto na veřejnosti vystupovalo i 66 českoamerických sokolek),⁷³ rovněž ve stejném čase roku 1909 v Chicagu (274 závodníků) a v červenci 1914 v Omaze (164 borců).

Tyto podniky se od sebe příliš nelišily. Soutěžící družstva (čety) bývala rozdělena do tzv. oddělení. Vyhlášovali se přitom i hlavní přeborníci těchto jednotlivých skupin. Vždy se závodilo na bradlech, hrazdě, koni na šíř a na dél, ostatní program se různě obměňoval. Soutěžilo se bez kdysi obvyklé řevnivosti, v podstatě se už nevyskytovaly problémy s rozhodčími. Organizování těchto podniků i provádění vybraných sestav a soutěžních disciplin závodníky přijímali obvykle s nadšením diváci, s uspokojením spolkoví činovníci, se zasvěceným pohledem či s cílenou kritikou tělovýchovní a sportovní znalci.

Svým významem vybočila hromadná vystoupení a závody v Chicagu. Vedle pořadatelů NJS na ně totiž poprvé přijelo rovněž družstvo ČOS z Prahy, zástupci župy Fügner-Tyrš, Slováci a několik Slovinců z vlastních jednot. Tento podnik byl proto posléze všeobecně přijímán jako I. všesokolský slet v Americe.

I župa Fügner-Tyrš se snažila náležitě prezentovat před našimi usedlíky a Američany. Do roku 1915 nacvičila a zorganizovala 11 veřejných vystoupení a závodů.⁷⁴

Američtí Sokolové při všech svých akcích i jiných krajanských podnicích vystupovali jako lidé prodchnutí národním cítěním. Zároveň dávali najevo, že nechtějí při naplňování sokolských idejí zůstat na americkém kontinentě osamoceni. Hlavně mezi členy NJS, ale i župy Fügner-Tyrš a DAS, se oživovala i myšlenka slovanské vzájemnosti. Byla však pojímána široce a nevyhraněně, u informovanějších se nedávná minulost střetávala se současným pojetím Tomáše Garrigua Masaryka a Karla Kramáře (novoslovanství). Často ji však inicioval jen všední impuls – nepříliš dobrý přístup amerických orgánů a veřejnosti k slovanským přistěhovalcům (odsuzování – až na Čechy – velkého množství analfabetů a opilců mezi nimi však bylo oprávněné). Pod vlivem všech těchto úvah a podnětů proto do popředí jejich aktivity vystupovalo také úsilí o další rozšíření sokolství mezi příslušníky slovanských etnik a navázání úzké spolupráce s nově založenými i již existujícími jednotami.

Slovenský Sokol

Český příklad a zčásti i počáteční pomoc nejzřetelněji motivovaly Slováky.⁷⁵ Tyršovy a Fügnerovy myšlenky se totiž zdály přitažlivé prvním slovenským přistěhovalcům už počátkem 90. let 19. století. Již 30. 10. 1892 tak vznikl první slovenský sokolský spolek v Chicagu, 9. 4. 1893 jiný v New Yorku a další počátkem roku 1895 v Bridgeport, Connecticut. Dne 4. 7. 1896 se zástupci těchto sborů pod patronací NJS dohodli v New Yorku na založení Telocvičné slovenské jednoty Sokol.⁷⁶

V lednu 1899 se ustavil také první ženský slovenský sokolský spolek v Passaic, New Jersey a hned následující rok druhý v New Yorku. I tyto jednoty se v březnu 1900 spojily ve Slovenskou telocvičnou dámskou jednotu Veniec Sokola. Z obou – mužské i ženské organizace – 1. 1. 1912 vznikla Slovenská telocvičná jednota Sokol (dále STJS), za jejíž sídlo byl vybrán Perth Amboy, New Jersey.⁷⁷ Toto společenství od počátku zajišťovalo svým členům kromě tělovýchovné péče i naplňování kulturně vzdělávacích zájmů a staralo se rovněž o pojištění.

Nedlouho před jeho založením – v roce 1910 – už existovalo 210 slovenských sokolských sborů s 5 826 členy. Důsledným zaměřením na mládež po clevelandském sjezdu v roce 1913 se členská základna rozrůstala – ještě v téže roce STJS tvořilo 239 mužských a ženských sborů a 58 dorosteneckých, sdružujících celkem 9 361 členů, z toho 1 433 chlapců a dívek.⁷⁸ Zvětšoval se přitom i její majetek, umožňující budovat nebo pronajímat potřebné budovy v místě sídel jednotlivých jednot i jinak zabezpečovat a rozvíjet činnost. Cvičenci měli už od roku 1907 k dispozici také Rukovět telocvikov pre sokolské sbory s upotřebením českých a iných pramenov, kterou sestavili Milan Getting a Michal Polaček (STJS, Allegheny). V roce 1912 k nim přibýly dokonce „sokolské pochody, piesně a doprovody ku prostým cvičbám a cvičeniam s valaškami“, vydané pod názvem Sokolský spev a hudba (STJS, b. m.).⁷⁹ Nezbytným tiskovým orgánem pro chod STJS vůbec byl od června 1905 měsíčník a po roce 1908 čtrnáctidenník Slovenský sokol, jehož prvním redaktorem se stal Karol Štiastný.

STJS však nesoustředila své nápadité aktivity jen dovnitř organizace (v období 1898–1913 8 sjezdů, v letech 1906–1913 3 slety), ale měla své zastoupení i na V. a VI. všesokolském sletu v Praze a zúčastnila se jako jediný slovenský tělovýchovný spolek I. všesokolského sletu v Americe. Od roku 1907 přitom spolu s právě vzniklou Slovenskou ligou spoluvytvářela a na veřejnosti i do vzniku ČSR důsledně hájila národní program Slováků. O její rozmach se zasloužilo mnoho průkopníků – patřili k nim Martin Huša, Štefan Begán, Karol Rehák a mnozí další. K jejím významným představitelům záhy náležel novinář M. Getting (druhý redaktor Slovenského sokola). Tento muž se snad nejvíce zasloužil o to, že se i v budoucnosti orientovala vždy na česko-slovenskou vzájemnost – na nejužší spolupráci Čechů a Slováků.

Uvnitř slovensko-americké, z větší části katolické společnosti (v roce 1910 284 444 příslušníků první a druhé generace),⁸⁰ ovšem již současně s vytvářením STJS probíhal také proces štěpení slovenského sokolského hnutí. Ač zúčastnění později uváděli rozmanité důvody, tento stav byl nepochybně podnícen stále zřetelnějším orientováním jednoty na svobodomyslné.⁸¹ Katoličtí věřící, podněcovaní klérem, posléze reagovali – odmítali tento vývoj dále přijímat. Nejdříve 43 spišských rodáků pod vedením Jána Mosse založilo 18. 1. 1905 v Passaic, Pa. první slovenský katolický sokolský sbor. Když ztroskotalo jejich vyjednávání o náboženských otázkách s představiteli STJS, rozhodli se ještě v témže roce pro samostatnou cestu. . Dne 4. 7. ustavili Slovenskou římsko a grécko katolickou telocvičnou jednotu Sokol, za jejího prvního správce vybrali Jozefa Surného.

Na 1. sjezdu Slovenského katolického Sokola (dále SKS) 2. 12. 1905 přijali delegáti, zastupující zatím 4 sbory se 134 členy, program vyjádřený heslem *Za Boha a národ*. V jeho rámci tak chtěli „služit Bohu, vlasti, národu a sokolským ideálom“. Zamýšleli se starat rovněž o pojištění členů. Schválili také znak závazný pro všechny – stal se jím letící sokol se slovenským národním symbolem. Rozhodli i o sídle organizace – ústředí SKS mělo zůstat i v budoucnosti v Passaic. Důležité funkce v něm v této době zaujímal správce Matúš Husy, velitel Ján Simulčík a duchovní rev. Viktor Žarek.⁸²

Tento rozhodný krok se ale setkal uvnitř slovenské kolonie s nevolí či přinejmenším s rozpaky. Počáteční ohlas byl i mezi katolíky menší než se očekávalo. SKS proto jen pozvolna rozšiřoval své řady. V roce 1908 sdružoval ve 44 sborech a 18 věncích 1 800 mužů a žen, třebaže neustále zvýhodňoval především pojištění svých členů. A tak se v podstatě spíše s morálním oceněním zpočátku setkával katolický a národní fond, zavazující členy k odevzdávání jednoho centu na oba tyto účely.

S obtížemi se rodil i vlastní tělovýchovný program. První materiál v tomto směru vypracoval až v roce 1910 pro Sokolský sborník Ján Choun. Nezakrýval přitom, že vychází a opírá se o myšlenky dr. M. Tyrše a J. Fügnera i zakladatelů německé tělovýchovy. O rok později byla zřízena funkce hlavního organizátora – stal se jím Ján Papoun z Gary, Indiana. V roce 1912 vyšly zásluhou SKS i *Povely pre cvičiace členstvo*, vypracované Jozefem Maťašovským. Představitelé SKS však rychle nabírali zkušenosti – i od své konkurence. Přijali řadu opatření na všech úsecích náboženské, národní, kulturní a tělovýchovné činnosti, která se postupně ujala. A tak již v první dny května 1912 – při zahájení V. sjezdu SKS – mohl proběhnout ve Wilkes Barre, Pa. pod vedením Petra Vasenka a Jozefa Maťašovského s úspěchem dokonce I. slet SKS.⁸³

To již tuto organizaci propagoval a podporoval v podstatě nejen téměř všechen slovenský katolický tisk a klerus v USA, ale i její vlastní periodika. Jeho hlavním orgánem byl *Katolický sokol*, vycházející za redakce rev. Františka

Škutila a rev. J. Ďulíka od 11. 8. 1910 nejdříve jako příloha Slováků v Americe a od 15. 4. 1911 samostatně. Dorostu byl určen list Priateľ dietok – první slovenský dětský časopis v USA – redigovaný od 1. 5. 1911 rev. Františkem Škutilem a rev. Michalem Bajorem.⁸⁴

Ke katolíky očekávanému obratu ve vývoji SKS došlo mezi V. a VI. sjezdem v červenci 1915 v Passaic. V tomto období se stala organizace především pro důslednou podporu národního programu Slovenské ligy, neustále vylepšovaný systém pojištění svých členů a zřejmě zkvalitňování tělovýchovné péče o muže, ženy i dorost všeobecně populárnější a vyhledávanější. V důsledku toho vzrostla její členská základna o 100 % a majetek o 400 %, sdružovala se ve 200 sborech. A v červenci 1918, navzdory probíhající I. světové válce, vykazovala na VII. sjezdu v Clevelandu dosud nejvyšší stav – 14 180 členů (6 707 dospělých a 7 473 dorostenců a dorostenek).⁸⁵

Sjednocovací snahy Sokolů

Z ostatních slovanských etnik přijali v tomto období sokolství významněji jen chicagští Poláci. Ti na přelomu 19. a 20. století vytvořili v této oblasti několik sborů, působících pod patronací polsko-americké organizace Związku Narodowego Polskiego. V jejím listu Zgoda přitom měli sokolové pro svou činnost pravidelně vyhrazenou jednu stranu.

U ostatních lze zaregistrovat v tomto čase několik místních sborů s trvalejší životností: dva srbské – v Pittsburghu, Pensylvanie a v Butts, Montana – a od roku 1905 i jeden chorvatský v Chicagu. To ale nebylo na překážku tomu, aby v závěru dubna 1905 v Chicagu se značným ohlasem neproběhl manifestační a propagační všeslovanský den za účasti 10 000 amerických Slovanů a jinonárodních tělovýchovných odborníků. O program se postarali převážně čeští, ale i slovenští cvičenci, ke zduhu podniku přispěli rovněž české sokolky. Poláci přitom nakonec účast odřekli, když se dozvěděli o projevech sympatií NJS ruskému národu v právě probíhající rusko-japonské válce.⁸⁶ Po této akci další slovanské sokolské sbory již přibývaly poněkud rychleji.

V rámci tehdy v Americe různými iniciátory opakovaných návrhů na společný postup všech tamních Slovanů „k dobru a prospěchu“ Slovanstva na americké půdě i v domovinách (Všeslovanské sdružení, New York 1904, první všeslovanský a žurnalistický sjezd v St. Louis 1904, Slovanská přistěhovalecká společnost, New York 1907, Všeslovanská liga, Chicago 1909) se tedy snažili sblížit i sokolové. Od roku 1908 měli před sebou i vzor z Rakousko-Uherska, a to pražský Svaz slovanského sokolstva. Vůbec poprvé se o tom uvažovalo mezi americkými sokoly již v roce 1886,⁸⁷ ale tehdy to bylo značně předčasné. S výjimkou Čechů a Poláků totiž ostatní slovanské národy ještě neměly vlastní jednoty.

V roce 1909 však neskončila v Chicagu slibně probíhající jednání představitelů NJS, župy Fügner-Tyrš a DAS s polskými, slovinskými a chorvatskými sokoly o zřízení Svazu slovanského sokolstva ve Spojených státech amerických se zdarem. Až v lednu 1912 zde vznikla Slovanská sokolská gymnastická unie, v níž se spojily místní jednoty NJS, župy Fügner-Tyrš, DAS, STJS a Hrvatski Sokola. Nedlouho poté se ustavil Svaz slovanského sokolstva v Clevelandu, sjednocoval ovšem pouze české, chorvatské, srbské a slovinské sokoly z této oblasti. Jednalo se přesto o slibné, i když jenom dílčí kroky. Ustavení ústředního sokolského slovanského orgánu na počátku 20. století totiž naráželo zejména na dvě vážné překážky. Velmi citlivou otázkou v této době byly rusko-polské vztahy (jistě pnutí zde čas od času ožívalo i mezi příslušníky jiných slovanských etnik). Podmínkou jeho existence však především zůstávalo také překonání rozporů mezi českými sokoly a jejich případné sjednocení. Byli totiž nejpočetnější, soustředění už do poměrně stabilizovaných struktur a mohli proto vytvářet pevný základní pilíř slovanského sokolského ústředí v Americe.

Tuto situaci si uvědomovali sami čeští sokolové. Vždyť jen v Chicagu vedle sebe působilo 16 českých sokolských jednot, z nichž osm, a to Slovanská lípa, Plzeňský Sokol, Chicago, Čechie, Tábor, Praha, Vlast a Sokol v Oak Park náleželo k NJS, šest dalších: Sokol slávský, Pokrok, Havlíček, Miroslav Tyrš, Fügner a Sokol v Hawthorne k samostatné župě Fügner-Tyrš a Česko-americký Sokol a Dělnický Sokol stály zcela mimo ně.⁸⁸ V lednu 1906 proto J. Košar (župa Fügner-Tyrš) přednesl návrh na „úplný“ Svaz sokolstva amerického, který J. Čermák (NJS) v zásadě uvítal, ale dílčími technickými připomínkami upravoval.⁸⁹ Prospěšná iniciativa snad z těchto důvodů uvázla v síti nekonečných vnitřních i vzájemných diskusí.

Po dvou letech marných výměn názorů přišlo s novou rozvahou vedení NJS, když pozvalo na I. všesokolský slet v Americe delegaci ČOS. Ta slovy svého vedoucího – starosty dr. J. Scheinera – chápala toto poslání především tak, že jeho úkolem a cílem je „proniknouti mezi lid, pojednati s ním o věcech českých i sokolských, navázati styky co nejbratrštější, získat bohatého i chudého Čecha pro velikou ideu českoslovanskou i sokolskou“.⁹⁰ Zvoucí i hosté se ale shodně domnívali, že mohou dosáhnout i více. Očekávali, že během této mise bude dost příležitostí k překonání vedením ČOS již delší čas kritizovaných neshod mezi českými sokolskými organizacemi. Uvažovalo se o těch, které obě strany pro proklamovanou nadstranickost a náboženskou toleranci nepojímaly jako konkurenční, tj. o NJS, župě Fügner-Tyrš a DAS.

Porad s delegací ČOS se také skutečně všechny zúčastnily – NJS zastupoval ponejvíce starosta Karel R. Hrbek, náčelník Ferd. Martyny a jednatel Jan Černý; župu Fügner-Tyrš starosta J. Košar a DAS muž devatera řemesel – zahradník, pojišťovací agent, učitel, režisér, ale i herec – starosta Vojtěch B. Tůma, náčelník Gustav Kašpar a jednatel J. Růžička. Setkání probíhala v celkem vstřícné

atmosféře, K. Hrbek např. při jednom slavnostním zasedání připomínal: „. . . Podejme si ruce, ať máme jakýkoliv kraj, ten Sokola nedělá! Jen když srdce bije pro velikou myšlenku sokolskou. . .“ NJS a župa Fügner-Tyrš přitom představitelům ČOS projevovaly nejen úctu a důvěru, ale svým způsobem jim i poděkovaly za jejich taktní postoje při projednávání delikátních záležitostí sjednocování. Odevzdaly jim totiž po 1 250 korunách pro ohrožené jednoty doma.⁹¹ Všechny kroky, signalizující možné brzké porozumění, však nakonec zůstaly v půli cesty.

Dne 1. 5. 1910 se tak pouze župa Fügner-Tyrš a DAS spojily v Českou obec sokolskou v Americe. Domnívaly se, že se k nim po této iniciativě připojí rovněž NJS. Obě organizace vydávaly vedle svých listů od léta 1910 společně – pod hlavičkou ČOS – měsíčník Stráž Sokola. Jednota ale ustavení tohoto nového českého sokolského ústředí v podstatě neakceptovala. Různými připomínkami v něm neustále podmiňovala své zastoupení až posléze úplně zůstala stranou. Roli rozbíječe sjednocení před českoamerickou společností ovšem nemohla přijmout, pozvala proto představitele župy Fügner-Tyrš a DAS koncem srpna 1913 do Baltimore na sjezd NJS. Zde se zástupci všech těchto organizací alespoň usnesli, že je nutné provést sjednocení „za každou cenu“. Na konferenci, svolané za tímto účelem 24. 11. 1913 do Clevelandu, se však znovu nedohodli.

Novou podobu nacházely vztahy mezi těmito organizacemi téměř současně s prvními výstřely na evropském bojišti. Válečný požár totiž všem zřetelně ukazoval, že letité rozpory musejí být překonány, zvláště když se obnažovalo jejich pozadí a příčiny. Nesvornost, malichernost a osobní averze najednou viděly a již odsuzovaly všechny strany. I českoameričtí sokolové totiž takřka „přes noc“ povýšily předválečné pasívní snahy o povznesení českého národa v rámci monarchie na aktivní úsilí o vybudování samostatného státu Čechů a Slováků. A tento cíl žádal od každé organizace a jednotlivce velice mnoho – jejich společný postup byl ovšem prvním předpokladem. . .

A tak počátkem roku 1916 došlo nejdříve ke spojení NJS a DAS. Od 22. 10. 1916 s tímto společenstvím jednala o podmínkách možného připojení župa Fügner-Tyrš. Rokování se úspěšně uzavřela 1. 1. 1917 vytvořením Sokolské obce v Americe, jež v roce 1923 přijala název Americká obec sokolská. . .⁹²

První půlstoletí amerického Sokola tedy představuje velice barvitou mozaiku jevů, událostí a činů. Přináší svědectví o přitažlivosti sokolské myšlenky i o vnitřním a vnějším zápase lidí, kteří jí chtěli být z vlastního rozhodnutí hodni. Tento pohyb proto nemohl být přímočarý, zákonitě ho provázely vzestupy i krize hnutí, úspěchy i prohry zúčastněných. Význam národní, demokratické, mravní a tělesné výchovy ve smyslu Tyršových a Fügnerových ideálů se totiž v Čechoameričanech přesto stvrzoval, výrazným způsobem se to posléze projevilo i v aktivitách českoamerických sokolů hlavně v letech 1914–1918 a 1938–1945.

POZNÁMKY

- ¹ Waic, M. a kol: Sokol v české společnosti 1862–1938. Praha 1996.
- ² Klíma, S.: Čechové a Slováci za hranicemi. Praha 1925, s. 186–187 a 195.
- ³ Zemek, B.: Češi a Slováci v Americe. Praha 1947, s. 6.
- ⁴ Za příslušníky první generace byli považováni občané narození mimo USA. Krajané, narození ze smíšených manželství nebo v Americe, jsou Čechy z druhé generace.
- ⁵ Beneš, V.: Československá Amerika v odboji. Praha 1931, s. 26–27.
- ⁶ Čapek, T.: Padesát let českého tisku v Americe. New York 1911, s. 245. Šolle, Z.: Vojta Náprstek a jeho doba. Praha 1994, s. 93. Sylaba-Vojan, J. E.: Velký New York. New York 1908, s. 35.
- ⁷ Státní ústřední archiv – Zahraniční tiskový archiv (dále SÚA-ZTA) 981. Orgán československých spolků v Americe. 90-leté jubileum jednoty 1854–1944, s. 1.
- ⁸ Polišínský, J. – Nesvadbík, L.: Češi a Amerika. Praha 1996, s. 37–38.
- ⁹ Rudiš – Jičínský, J.: Dějinami sokolstva amerického. Chicago 1908, s. 8.
- ¹⁰ Tamtéž.
- ¹¹ Tríska, V. K.: Tělocvičná jednota Sokol St. Louis, Mo. In: Památník Národní jednoty sokolské. New York 1904, s. 111–112.
- ¹² Sylaba – Vojan, J. E.: Z minulosti Chicaga a z počátku českého Chicaga. In: Zlatá kniha československého Chicaga. Chicago 1926, s. 17 a s. 19–20.
- ¹³ Rudiš – Jičínský, J.: c. d., s. 9.
- ¹⁴ Tamtéž.
- ¹⁵ Musil, F. L.: Počátky Sokola v Americe. In: Tyršovo sokolstvo v Americe. Chicago 1932, s. 20. (k-b): Dějiny českého sokolstva v Americe. In: Památník československého dne v New Yorku 2. 7. 1939. New York 1939, nestránkováno. Dostalík, M.: České dělnické hnutí ve Spojených státech amerických za hospodářské krize 1873–1878. In: Začiatky českej a slovenskej emigrácie do USA. Bratislava 1970, s. 160.
- ¹⁶ Sylaba – Vojan, J. E.: Velký New York. New York 1908, s. 34.
- ¹⁷ Sylaba – Vojan, J. E.: c. d., s. 40. Čapek, T.: c. d., s. 114–115.
- ¹⁸ Rudiš – Jičínský, J.: c. d., s. 10.
- ¹⁹ Tamtéž, s. 12.
- ²⁰ Becková, J.: Sbor sokolek Vlasta v St. Louis, Mo. In: Památník Národní jednoty sokolské. New York 1904, s. 119–120.
- ²¹ Čapek, T.: Naše Amerika. Praha 1926, s. 304. Čapek, T.: Padesát let českého tisku v Americe. New York 1911, s. 254.
- ²² Čapek, T.: Naše Amerika. Praha 1926, s. 191–192.
- ²³ Čapek, T.: Padesát let českého tisku v Americe. New York 1911, s. 255.
- ²⁴ Rudiš – Jičínský, J.: c. d., s. 15.
- ²⁵ Tamtéž, s. 21.
- ²⁶ Tamtéž.
- ²⁷ Čapek, T.: Padesát let českého tisku v Americe. New York 1911, s. 122. Štědranský, F.: Zahraniční krajanské noviny, časopisy a kalendáře. Praha 1958, s. 144.
- ²⁸ Palda, L. J.: Národní jednota sokolská ve Spojených státech. In: Památník Národní jednoty sokolské. New York 1904, s. 24.
- ²⁹ Tamtéž.
- ³⁰ Tamtéž, s. 23.

- ³¹ Tamtéž.
- ³² Musil, F. L.: Ve stopách Tyršových v Americe. In: Tyršovo sokolstvo v Americe. Chicago 1932, s. 24–25.
- ³³ Čapek, T.: Padesát let českého tisku v Americe. New York 1911, s. 227 a 194–195.
- ³⁴ Haller, A.: Tělocvičné závody Národní jednoty sokolské. In: Památník národní jednoty sokolské, New York 1904, s. 48–50.
- ³⁵ K první došlo v květnu 1885 a byla spojena se slavnostními návštěvami Národního divadla a památných míst českých dějin; 177 krajanů tenkrát vedl J. A. Oliverius. Čapek, T.: Naše Amerika, Praha 1926, s. 490 a 492.
- ³⁶ Palda, L. J.: c. d., s. 31. Novotný, J.: Sokol v životě národa. Praha 1990, s. 33–37.
- ³⁷ Rudiš – Jičínský, J.: c. d., s. 24.
- ³⁸ Palda, L. J.: c. d., s. 33.
- ³⁹ SÚA-ZTA 981. Kuták, F. L.: Jaro českoamerického národního života. Orgán československých spolků v Americe. 90-leté jubileum jednoty 1854–1944, s. 17.
- ⁴⁰ Martínek, J.: Století Jednoty ČSA. Cicero 1955, s. 124.
- ⁴¹ Šatava, L.: Migrační procesy a české vystěhovalectví 19. století do USA. Praha 1989, s. 133. Čermák, J.: 12. srpen. In: Památník Národní jednoty sokolské. New York 1904, s. 63.
- ⁴² Palda, L. J.: c. d., s. 36.
- ⁴³ Musil, F. L.: Ve stopách Tyršových v Americe. In: Tyršovo sokolstvo v Americe. Chicago 1932, s. 25.
- ⁴⁴ Palda, L. J.: c. d., s. 36.
- ⁴⁵ Musil, F. L.: c. d., tamtéž.
- ⁴⁶ Rudiš – Jičínský, J.: c. d., s. 42–43. J. Scheiner v roce 1909 pravděpodobně jen odhaduje 80 jednot v 6 župách. Scheiner, J.: Sokolská výprava do Ameriky r. 1909. Praha 1910, s. 96.
- ⁴⁷ Musil, F. L.: c. d., s. 24.
- ⁴⁸ Palda, L. J.: c. d., s. 34.
- ⁴⁹ Tamtéž.
- ⁵⁰ Rudiš – Jičínský, J.: c. d., s. 27–28.
- ⁵¹ Musil, F. L.: c. d., s. 26.
- ⁵² Tamtéž.
- ⁵³ SÚA-ZTA 1087. Sokolská hlídka, Nedělní Svornost 29. 4. 1945. Štědranský, F.: c. d., s. 66.
- ⁵⁴ Palda, L. J.: c. d., s. 37.
- ⁵⁵ Tamtéž, s. 43.
- ⁵⁶ SÚA-ZTA 1088. Stanovy ústředního výboru Jednoty Dělnických amerických Sokolů. New York 1915, čl. VII-VIII. (k-b): Z dějin Dělnického amerického Sokola. In: Památník Československého dne v New Yorku, New York 1939, nestránkováno.
- ⁵⁷ Scheiner, J.: c. d., s. 36.
- ⁵⁸ Musil, F. L.: c. d., s. 27.
- ⁵⁹ Martínek, J.: Amerika v krizi. Praha 1936, s. 20.
- ⁶⁰ Martínek, J.: Sociální demokracie v Americe. In: Soukup, F.: Revoluce práce II. Praha 1938, s. 1225.
- ⁶¹ SÚA-ZTA 1089. Stručné dějiny sboru Katolického sokola Horymír č. 4, KJS v Detroit, Michigan. Hlas, St. Louis 9. 7. 1940.
- ⁶² Musil, F. L.: Československá Amerika. Chicago 1933, s. 20.
- ⁶³ Štědranský, F.: c. d., s. 79.

- ⁶⁴ SÚA-ZTA 1089. Sbor Sokol Orel, New Yorský deník 20. 5. 1944. Klíma, S.: c. d., s. 216.
- ⁶⁵ Martínek, J.: Sto let Jednoty ČSA 1955. Cicero 1955, s. 149.
- ⁶⁶ Rudiš – Jičínský, J.: c. d., s. 30 a 37.
- ⁶⁷ Klíma, S.: c. d., s. 222.
- ⁶⁸ Rudiš – Jičínský, J.: c. d., s. 38. Musil, F. L.: c. d., s. 35.
- ⁶⁹ Čapek, T.: Návštěvníci z Čech a Moravy v Americe v letech 1849–1939. Chicago 1940.
- ⁷⁰ Česko-americká tisková kancelář. In: Zlatá kniha československého Chicaga. Chicago 1926, s. 140.
- ⁷¹ Sylaba – Vojan, J. E.: Z minulosti Chicaga a z počátku českého Chicaga. In: tamtéž, s. 20.
- ⁷² SÚA-ZTA 1087. Prchal, K. K.: Lví silou, vzletem sokolím. In: Sokol americký 1945, s. 198–199.
- ⁷³ České sokolky vystoupily poprvé na IV. všesokolském sletu v roce 1901 v Praze. Kozáková, Z.: Sokolské slety 1882–1948. Praha 1994, s. 13.
- ⁷⁴ Musil, F. L.: c. d., s. 26. Scheiner, J.: c. d., s. 77–94.
- ⁷⁵ SÚA-ZTA 1090. K 50. výročí slovenského Sokolstva v New Yorku. Slovenský sokol 11. 2. 1943. Getting, M.: Pädesiat rokov slovenského Sokolstva. In: Pamätník zlatého jubilea STJS 1896–1946. Perth Amboy 1946, neustránkovano.
- ⁷⁶ Bednár, K.: Stručné dejiny slovenského Sokolstva v New Yorku. In: Pamätnica k zlatému jubileu newyorského sboru STJS. New York 1943, neustránkovano.
- ⁷⁷ (kb): Kroky dejín slovenského Sokolstva v Amerike. In: Pamätník Československého dne v New Yorku 2. 7. 1939. New York, neustránkovano.
- ⁷⁸ Štatistika STJS v USA od založenia 4. 7. 1896 do 1. 1. 1946. In: Pamätník zlatého jubilea STJS 1896–1946. Perth Amboy 1946.
- ⁷⁹ Čulen, K.: Slováci v Amerike. Turč. Sv. Martin 1938, s. 357 a 360.
- ⁰ Zemek, B.: c. d., s. 6.
- ⁸¹ SÚA-ZTA 1095. Túžba po náboženskej slobode dala vznik SKS pred štyridsať rokami, Katolícky Sokol 18. 7. 1945. Slovenské sokolstvo v Amerike. In: Sokolský sborník 1928, STJS, b. m., s. 5–6.
- ⁸² SÚA-ZTA 1095. Prehľad dejín SKS za posledných 40 rokov, Katolícky Sokol 4. 7. 1945, s. 6. Prehľad dejín SKS. In: Pamätnica XIX. hlavného sletu a závodov SKS, Reading, Pa. 1959, neustránkovano.
- ⁸³ SÚA-ZTA 1094. Spomienka na vodcov telocviku nášeho Sokolstva, Katolícky Sokol 9. 8. 1944.
- ⁸⁴ Čulen, K.: c. d., s. 93–94 a 111. Prehľad dejín SKS. In: Pamätnica XIX. hlavného sletu a závodov SKS, Reading, Pa. 1959, neustránkovano.
- ⁸⁵ SÚA-ZTA 1095. Prehľad dejín SKS za posledných 40 rokov. Katolícky Sokol 4. 7. 1945, s. 6.
- ⁸⁶ Rudiš – Jičínský, J.: c. d., s. 29.
- ⁸⁷ Musil, F. L.: Československá Amerika. Chicago 1933, s. 39.
- ⁸⁸ Scheiner, J.: c. d., s. 63.
- ⁸⁹ Rudiš – Jičínský, J.: c. d. 29.
- ⁹⁰ Scheiner, J.: c. d., s. 8.
- ⁹¹ Tamtéž, s. 34 a 94.
- ⁹² Musil, F. L.: Ve stopách Tyršových v Americe. In: Tyršovo sokolstvo v Americe. Chicago 1932, s. 27.

Ciclo 1.

1. 1947 1948 1949 1950 1951 1952 1953 1954 1955 1956 1957 1958 1959 1960 1961 1962 1963 1964 1965 1966 1967 1968 1969 1970 1971 1972 1973 1974 1975 1976 1977 1978 1979 1980 1981 1982 1983 1984 1985 1986 1987 1988 1989 1990 1991 1992 1993 1994 1995 1996 1997 1998 1999 2000 2001 2002 2003 2004 2005 2006 2007 2008 2009 2010 2011 2012 2013 2014 2015 2016 2017 2018 2019 2020 2021 2022 2023 2024 2025 2026 2027 2028 2029 2030 2031 2032 2033 2034 2035 2036 2037 2038 2039 2040 2041 2042 2043 2044 2045 2046 2047 2048 2049 2050 2051 2052 2053 2054 2055 2056 2057 2058 2059 2060 2061 2062 2063 2064 2065 2066 2067 2068 2069 2070 2071 2072 2073 2074 2075 2076 2077 2078 2079 2080 2081 2082 2083 2084 2085 2086 2087 2088 2089 2090 2091 2092 2093 2094 2095 2096 2097 2098 2099 2100 2101 2102 2103 2104 2105 2106 2107 2108 2109 2110 2111 2112 2113 2114 2115 2116 2117 2118 2119 2120 2121 2122 2123 2124 2125 2126 2127 2128 2129 2130 2131 2132 2133 2134 2135 2136 2137 2138 2139 2140 2141 2142 2143 2144 2145 2146 2147 2148 2149 2150 2151 2152 2153 2154 2155 2156 2157 2158 2159 2160 2161 2162 2163 2164 2165 2166 2167 2168 2169 2170 2171 2172 2173 2174 2175 2176 2177 2178 2179 2180 2181 2182 2183 2184 2185 2186 2187 2188 2189 2190 2191 2192 2193 2194 2195 2196 2197 2198 2199 2200 2201 2202 2203 2204 2205 2206 2207 2208 2209 2210 2211 2212 2213 2214 2215 2216 2217 2218 2219 2220 2221 2222 2223 2224 2225 2226 2227 2228 2229 2230 2231 2232 2233 2234 2235 2236 2237 2238 2239 2240 2241 2242 2243 2244 2245 2246 2247 2248 2249 2250 2251 2252 2253 2254 2255 2256 2257 2258 2259 2260 2261 2262 2263 2264 2265 2266 2267 2268 2269 2270 2271 2272 2273 2274 2275 2276 2277 2278 2279 2280 2281 2282 2283 2284 2285 2286 2287 2288 2289 2290 2291 2292 2293 2294 2295 2296 2297 2298 2299 2300 2301 2302 2303 2304 2305 2306 2307 2308 2309 2310 2311 2312 2313 2314 2315 2316 2317 2318 2319 2320 2321 2322 2323 2324 2325 2326 2327 2328 2329 2330 2331 2332 2333 2334 2335 2336 2337 2338 2339 2340 2341 2342 2343 2344 2345 2346 2347 2348 2349 2350 2351 2352 2353 2354 2355

SOKOL AMERICKÝ

Úřední list Národní Jednoty Sokolské v Sp. St.

Ročník I.

Chicago, 10. ledna 1879.

Číslo 1

Peřádá: GUST. B. REISL. — Vydává VÝKONNÝ VÝBOR.

VYCHÁZÍ vždy 10. každého měsíce. — RUKOPISY pro „Sokola Amerického“ určité zasílají se nejdříve do 8. dalšího dne 3. každého měsíce na pořadatelce: číslo 443 Jižní ulice Canal, Chicago, Ill.

Bratřím Sokolům!

Jest tomu něco déle jednoho roku, co počalo se v kruzích sokolských jednati o důležitosti a pojení všech českých tělocvičných Jednot v Spojených Státech a když brzy na to v časopisectvu česko-americkém octlo se provolání bratrské Jednoty novo-yorské, pobádající k založení Národní Jednoty Sokolské, stala se záležitost ta předmětem čilého rokování v soukromí i u veřejnosti vedeného.

Četné Jednoty naše uznávaly užitečnost i prospěšnost návrhu novo-yorského i počalo se v časopisectvu jednati o něm. Přiliš rozvláčné rokování to mělo však za následek, že by krásný podnik náš byl téměř o ně se stroškotal, i zdálo se již, že krásná tato myšlenka—jako tak mnohá jiná dobrá—vznikla jen proto, abychom ukázali, čeho postrádáme a čeho pro různé, nepatrné překážky domoci se nebudeme.

Nastal však obrat k lepšímu. Když domýšleli jsme se již, že uskutečnění Národní Jednoty Sokolské neprovedeme, došel návrh novo-yorský četného souhlasu i přikročení k volbě místa kdež by první sjezd sokolský odbyván byl. Při prvním hlasování o místo sjezdu zvolen Cleveland, když však brzy na to shledána nesprávnost nějaká v sčítání hlasů, přikročeno k nové volbě místa a tentokráte počteno důvěrou město Chicago, nejvíce Čechy obydlené a v národním ruchu nejčilejší.

Dne 11. srpna sjeli se v Chicagu zástupcové 10 bratrských Jednot zastupující něco více 400 lidí, dne 12. odbyvána slavnost příměření, uspořádána oběma chicagskými Jednotami a dne 13. srpna roku 1878 začalo zasedání vyslanců.

Bratři Sokolové! Nebudeme se rozepisovati o usnešeních sjezdu našeho, neboť jsou snešena v stanovy Národní Jed. Sokolské, založené dne 15. srpna 1878 a jeim Vám s důstatek známa.

Předkládajíc Vám dneškem první číslo „SOKOLA AMERICKÉHO“, o jehož vydávání většina bratrských Jednot rozhodla, chceme promluvit k Vám, pouze několik slov z upřímného srdce vycházejících.

Do nedávna živořily Jednoty naše způsobem žalostným a to bylo jednou z hlavních pobůdek k zaražení Národní Jednoty Sokolské; tělocviki, tento nejhlavnější náš účel, leželi téměř úplně ladem, jelikož cvičení těšilo se přizní praneopatrné části členstva. Jednoty naše kračely rychlým krokem vstíc avé záhubě a nadějně spolky Sokolské byly by zahynuly a přišly v zapomenutí podobně Slovanským Lípám, zakládáním v prvních letech českého osazování se v Spojených Státech.

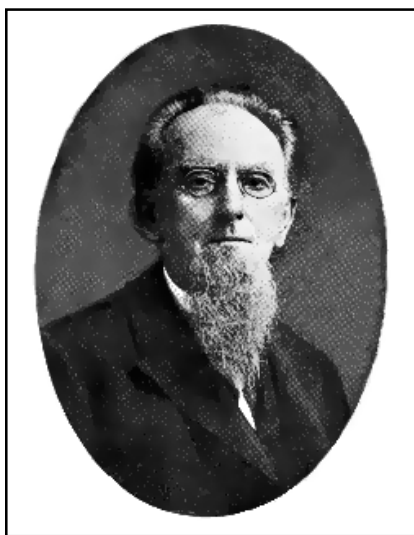
Málokterý spolek přinesl pěstování a udržení národnosti české v této nové naší vlasti tak nesčíslných obětí duševních i hmotných, jako náš. Jednoty tělocvičné a přece octly se na pokraji záhuby. Málokterý spolek promýje národnosti naší v budoucnosti více než naše Jednoty a přece počali jsme již osiřovati, obecnostvo české počalo se stáhati vzhledem k snahám našim netečným.

Co bylo toho příčinou? Jednak nedostatky a chyby v zřízení, v ústroji Jednot našich, jednak v poslední době mezi Čechy americkými zmláhající se zistnost, která odvrací je od všeho, co nealibuje prospechu hmotného. Jmu to, přátelé drazí, slova trpká, proto však neméně pravdivá.

V poslední době nalezály přízně pouze

Nakladatelský dům Augusta Geringera v Chicagu

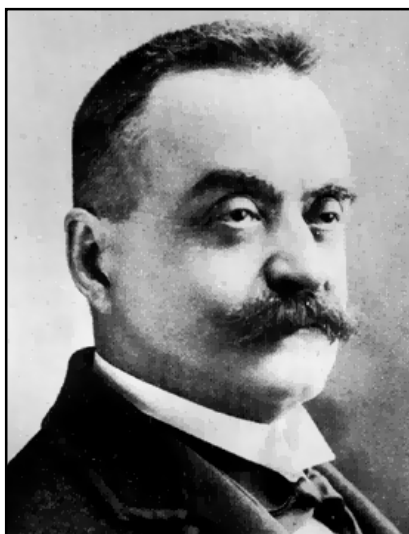
***J. B. Erben**, jeden z prvních organizátorů Sokola v St. Louis*

***Karel Jonáš**, novinář a Sokol i vlivný americký politik*

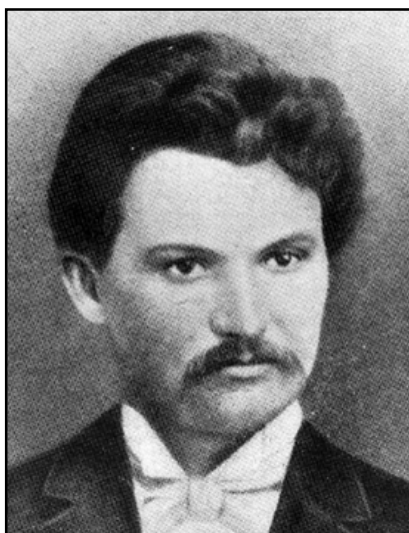
***Jan Rosický**, redaktor
a funkcionář české Nebrasky*

***August Geringer**, redaktor,
zakladatel deníku Svornost*

***Václav Šnajdr**, clevelenský
redaktor a propagátor Sokola*

***J. V. Matějka**, jeden z iniciátorů
Národní jednoty sokolské*

ZUSAMMENFASSUNG

ZUR GESCHICHTE DES TSCHECHISCHEN SOKOLVEREINS IN DEN USA

Jiří Jožák

Dr. phil. J. Jožák widmet sich in seinem Artikel der Geschichte des tschechischen Sokolvereins hinter dem Atlantik in den ersten 50 Jahren seiner Tätigkeit - im Zeithorizont von 1862 bis 1914. In einigen Ganzen beschreibt er sein Anfang, die langfristige charakteristische Spaltung und sein Programmtappen und auch seine durchlaufende reiche Aktivität in diesem Abschnitt seiner Geschichte. Dabei strebt der Verfasser nach der Einreihung des Vereins ins bunte Spektrum des landsmännischen Lebens und des amerikanischen Geschehens. Er vergißt nicht die berühmten Persönlichkeiten, die sich um die baldige Übertragung des Sokolgedanken auf den amerikanischen Kontinent verdient machten, und stellt ihre Profile dar. Seit den ersten Momenten mappiert er die Kontakte mit der Sokolbewegung in der Heimat; er bringt auch den Abriß der Umgangsformen, wie es dazu kam. Er bemerkt zugleich die Entstehung des Slowakischen Sokolvereins, der in der nahen Zukunft mit dem tschechischen eng mitarbeitete und mit ihm auch nach der organisatorischen Seite locker verbunden war. Der Artikel endet mit der Andeutung der Wege, die im Jahre 1917 durch die Bildung einer einheitlichen Organisation kulminierten. Diese Organisation wurde 1923 auf die Amerikanische Sokolgemeinde umbenannt.